

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНСЬКОГО»

Факультет дошкільної педагогіки та психології
Кафедра сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Кваліфікаційна робота магістра

«РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ»

Виконала: здобувачка
освітнього ступеня магістра
заочної форми навчання
ОПП «Дошкільна освіта. Практична
психологія в закладах дошкільної освіти»
спеціальності: 012 Дошкільна освіта
Парубська Олександра Владиславівна

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кавиліна Ганна Костянтинівна

Одесса – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ СЛУХУ.....	6
1.1. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку з порушеннями слуху	6
1.2. Особливості мовленнєвого розвитку дітей з вадами слуху	13
1.3. Умови та чинники ефективного формування мовлення у дітей з порушеннями слуху	17
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ.....	32
2.1. Визначення рівнів розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.....	32
2.2. Організація та проведення дослідження впливу логопедичної роботи на розвиток дітей з порушеннями слуху	38
2.3. Аналіз отриманих результатів проведеної роботи	62
Висновки до другого розділу	66
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальністю теми є розвиток мовлення у дітей дошкільного віку є одним із провідних напрямів формування особистості, що забезпечує успішну соціалізацію, пізнання навколишнього світу та взаємодію з однолітками й дорослими. Особливої уваги потребують діти з вадами слуху, оскільки саме слуховий аналізатор є основою для повноцінного засвоєння мовлення. У сучасних умовах інклюзивної та комбінованої освіти зростає потреба у розробці та впровадженні ефективних логопедичних методик, що враховують індивідуальні особливості таких дітей.

В Україні спостерігається позитивна динаміка щодо інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір, зокрема в заклади дошкільної освіти комбінованого типу. Водночас, залишається недостатньо розробленою система цілеспрямованої логопедичної роботи з розвитку мовлення у дітей із вадами слуху, адаптованої до умов таких закладів. Тому дана тема є актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Важливими науковцями, які займались питаннями розвитку мовлення у дітей дошкільного віку можна назвати Зікевич С.Я., яка досліджувала розвиток мовлення у дітей з порушеннями слуху. Вона внесла значний вклад у розвиток слухо – зорових методів навчання мовлення, є авторкою методичних підходів до формування усного мовлення в умовах спеціального навчання. Також Сініцина М.М. вивчала психологічні умови успішного розвитку мовлення у дітей з вадами слуху, науковець наполягала на важливості використання ігрових методик у розвитку мовлення у дітей з порушеннями слуху та наголошувала на значенні емоційного контакту з такими дітьми.

Значний внесок також зробили зарубіжні дослідники — D. Ling, H. Veebe, які стали засновниками аудиторно-вербальної терапії.

Мета дослідження - дослідити особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з вадами слуху та апробувати ефективні логопедичні методики для стимулювання мовленнєвої активності в умовах закладу дошкільної освіти комбінованого типу.

Виходячи з мети дипломної роботи, поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу щодо мовленнєвого розвитку дітей з порушенням слуху та визначити особливості мовлення у дошкільників з вадами слуху.

2. Провести експериментальне дослідження мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку та апробувати ефективні логопедичні методики, спрямовані на розвиток мовлення дітей із вадами слуху.

3. Проаналізувати результати формувального експерименту та надати практичні рекомендації.

Об'єкт дослідження - процес мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з вадами слуху.

Предмет дослідження - логопедичні методи і прийоми розвитку мовлення у дошкільників із порушенням слуху в умовах закладу дошкільної освіти.

До вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження.
- емпіричні: спостереження, діагностика рівня мовленнєвого розвитку, експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи).
- статистичні : кількісний і якісний аналіз результатів дослідження.

Дослідно-експериментальна база дослідження: експеримент проводився проводилось на базі ЗДО №228 м. Одеси. В дослідженні брали участь 20 дітей, серед яких 6 дітей із порушеннями слуху різного ступеня.

Апробація та використання результатів: основні результати дослідження опубліковано у збірнику матеріалів V Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (Парубська О. В. Розвиток мовлення у дітей старшого дошкільного віку (на прикладі дітей з вадами слуху). Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів V Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (6 листопада 2025 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2025. Вип. V. С.189-196.

<http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/23491>

Структура роботи Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 101 сторінка. Список джерел включає 97 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВАДАМИ СЛУХУ

1.1. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку з порушеннями слуху

Мовлення є одним з основних психічних процесів, завдяки якому дитина засвоює соціальний досвід, пізнає навколишній світ, формує мислення, емоційно-вольову сферу та комунікативні навички. У дошкільному віці відбувається інтенсивне формування усного мовлення, що є основою для подальшого навчання та розвитку особистості.

На думку Л.С. Виготського, мовлення не лише обслуговує пізнавальні процеси, а й формує свідомість дитини [5 с.126]. Саме в дошкільному віці відбувається перехід від ситуативного мовлення до контекстного, розширюється словниковий запас, удосконалюється звуковимова, граматична й зв'язна мова. Повноцінне мовлення є передумовою для розвитку мислення, пам'яті, уяви та соціальних навичок дитини.

Система освіти осіб з порушеннями слуху є інститутом держави і повинна відображати направленість на це. Ідея загальної рівності, «стирання» будь яких відмінностей між людьми починає відображатися і в системі освіти, яка намагається доводити до норми дітей з особливими освітніми потребами. Тобто, від часу розширення системи спеціальної освіти осіб з порушеннями слуху освіта була орієнтована на рівень масових закладів.

Багато провідних українських науковців, таких як Дегтяренко Т., Засенко В., Замша А., Колупаєва А, Кульбіда С., здійснювали добірку теоретичних і прикладних досліджень, які створили дуже вагоме підґрунтя для того, щоб змінити підхід в існуючій системі надання корекційно-реабілітаційних послуг дітям з порушеннями розвитку, втому числі порушення слуху [23 с.37].

Недостатній розвиток мовлення у дошкільному віці може мати негативні наслідки для загального психічного розвитку, навчання в школі та соціальної адаптації. У випадку дітей дошкільного віку з вадами слуху ця проблема стає особливо актуальною, оскільки мовленнєвий розвиток тісно пов'язаний із функціонуванням слухового аналізатора.

Діти дошкільного віку з порушеннями слуху є особливою категорією в системі спеціальної освіти, так як сенсорний дефіцит, зокрема порушення слуху, значною мірою впливає на формування пізнавальної, емоційно-вольової, мовленнєвої та соціальної сфер розвитку дитини. Часткове зниження або повна відсутність слухового сприймання робить майже неможливим або значно ускладнює доступ до вербальної інформації, що, у свою чергу, веде до затримки мовленнєвого розвитку та має вторинний вплив на загальний психічний розвиток дитини [17 с.73].

У дошкільному віці слух є провідною функцією для формування мовлення, яке є, в свою чергу, основою для комунікації дитини, її соціалізації та пізнавальної діяльності. У дітей з порушенням слуху спостерігається загальмоване або частково деформоване засвоєння звуковимови. Це стосується як фонетико-фонематичної сторони мовлення, граматичної структури та словникового запасу. У дітей з глибокою втратою слуху, які не отримали своєчасної сурдопедагогічної допомоги, може повністю бути відсутнім мовлення або бути схожим на лепет або дуже нерозбірливим.

Психічний розвиток дітей дошкільного віку, які мають порушення слуху відзначається як своєрідністю, так і відмінностями в темпах формування психічних процесів. Наприклад, у таких дітей дуже часто спостерігаються труднощі у розвитку сприймання, пам'яті, уваги, мислення. Але, в той же час, візуально-моторні функції, зокрема зорове сприймання, часто є краще розвиненими в порівнянні з дітьми такого ж віку, але зі

збереженим слухом, що пояснюється компенсаторними механізмами [26 с.62].

Особливості розвитку емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку із порушеннями слуху завжди залежить від індивідуального досвіду дитини з порушенням, її сімейного оточення та умов виховання такої дитини. Ускладнена комунікація, обмежений мовленнєвий обмін та соціальна ізоляція можуть привести до формування у дитини замкнутості, тривожності або емоційної нестабільності. Разом з тим, своєчасне та цілеспрямоване психолого-педагогічне втручання, буде сприяти розвитку позитивної тенденції до емоційно – вольової сфери та формуванню базових соціальних навичок.

Для того, щоб розвиток дітей з порушеннями слуху мав успіх необхідне раннє втручання, своєчасне виявлення та правильний підбір навчально – виховної роботи. В випадках з дітьми з порушеннями слуху необхідна комплексна медико – педагогічна команда. Необхідною умовою для ефективного розвитку мовлення, соціалізації та розвитку особистості є комплексність роботи таких спеціалістів, як сурдопедагог, логопед, психолог, лікар – сурдолог та найактивніша участь батьків. Тільки при командній роботі можна досягти успіхів в розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Дуже важливими питанням у сучасному світі є навчання дітей слухопротезованих. Тобто, використання слухових апаратів або проведення кохлеарної імплантації. Питанням навчання дітей з кохлеарними імплантами займається така науковець як Тарасенко Г.С. Вона займалась проблемами з навчання проімплантованих дітей та вивчала особливості формування зв'язного мовлення [12 с.123].

Наголошу на тому, що при своєчасній кохлеарній імплантації, потужній роботі батьків та спеціалістів, таких як сурдопедагоги та логопеди можна вивести дитину з глибоким порушенням слуху на рівень звичайної

чуючої дитини. Все це можливо, звісно, при умові відсутності у дитини супутніх захворювань.

Діти з порушеннями слуху належать до особливої категорії розвитку, так як слух, як аналізатор у сприйнятті мови є взагалі недоступним або частково порушеним. Це значною мірою впливає на всі компоненти мовленнєвого розвитку — від формування словникового запасу до граматичної структури речень та інтонаційно-ритмічних особливостей мовлення.

Через ускладнене сприйняття мовлення дорослих та власного голосу, глухі або слабочуючі діти, як правило, виявляють затримку мовного розвитку, це проявляється не лише у пізнішому засвоєнні перших слів (як правило — після 18 місяців), але і у значно пізнішому складанні двохслівних речень (після 24 місяців). Обмежений словниковий запас, так як дітям властиві конкретні, часто контекстні поняття, дефіцит узагальнюючих термінів (наприклад, «транспорт», «тварини») і заміни назв частинами цілого або схожими об'єктами. Артикуляційні та фонетичні дефекти - це пропуск складів, не розрізнення дзвінких та глухих, м'яких та твердих звуків, складнощі з тембром та інтонацією, тобто дитина має монотонний гнусявий голос або, навпаки, нерівномірно підвищує гучність. Граматичні порушення, тобто неправильне вживання закінчень, прийменників, суфіксів, порушення синтаксичних зв'язків (наприклад: «прийшов мама», «я граю машинку»).

Окрім цього, у дітей за порушенням слуху дуже часто спостерігаються труднощі з пам'яттю, особливо зі слухо-візуальною, через надмірне інформаційне навантаження, так як дитина сприймає слово як послідовність букв або складів, що збільшує складність його запам'ятовування. Також може уповільнюватись формування у дитини логічне та наочно — логічне мислення.

Саме психолого-педагогічна характеристика підкреслює важливість врахування індивідуальних особливостей дітей з вадами слуху як у корекційно-діагностичній, так і у навчально-виховній роботі.

Розвиток дитини дошкільного віку із порушеннями слуху має як загальні закономірності, притаманні віку, так і специфічні особливості, пов'язані з порушенням сенсорної функції. Втрата слуху значною мірою впливає на формування комунікативної діяльності, що є основою для мовленнєвого, пізнавального та соціального розвитку дитини.

Одним з найбільш суттєвих наслідків позбавлення слуху у дитини дошкільного віку є обмеження в доступі до мовного середовища. По цій причині у дітей суттєво знижена активність мовлення, стиснене коло понять, затримане оволодіння граматичною будовою мови.

Через це у дітей значно знижена мовленнєва активність, звужене коло понять, сповільнене оволодіння граматичною будовою мови. Найбільш помітно ці прояви спостерігаються у дітей із тяжкими формами порушення слуху, оскільки без спеціального педагогічного втручання спонтанне формування мовлення в них практично не відбувається.

Зниження слуху різного ступеня також призводить до специфічного емоційного розвитку дітей. Діти можуть демонструвати емоційну нестабільність, мати знижену самооцінку, залежати від дорослого у складних ситуаціях. Через наявні труднощі у спілкуванні діти часто уникають контактів з однолітками, що в майбутньому може викликати відчуження та обмеження у взаємодії з соціумом.

Когнітивна діяльність у дітей із порушеннями слуху має великий потенціал до повноцінного розвитку, при збереженні когнітивних функцій. Однак формування розумової активності залежить від способів надання інформації. У разі недостатнього мовленнєвого заохочення спостерігається недостатній рівень узагальнення, труднощі з важливими логічними операціями, такими як порівняння, аналіз і синтез. Однак, наочна основа

мислення залишається провідною та може ефективно використовуватися в навчально-виховному процесі.

У дітей з порушенням слуху слово сприймається не так, як у звичайних людей. Вони сприймають слово не як смислову одиницю, а як сукупність букв чи складів, тому для вивчення нового слова знадобиться більше зусиль. Через це діти припускаються помилок (пропуски, перестановки).

Освоєння комунікативних функцій (розуміння мовлення, словник, зв'язне мовлення) найчастіше розвивається з порушеннями. Як наслідок, у дітей з порушенням слуху відбувається відставання в моториці, просторових уявленнях, довільній регуляції дій. Коригування цих особливостей буде потребувати врахування індивідуальних психологічних особливостей кожної дитини, що буде основою створення ефективного навчально - виховного процесу.

Дуже важливу роль відіграє моторний розвиток через те, що діти з порушеннями слуху в деяких випадках можуть мати труднощі з координацією рухів, особливо при умові супутніх неврологічних або пренатальних уражень. Проте, рухова активність має компенсаторне значення та може бути ресурсом для стимулювання загального розвитку.

Провідну роль у розвитку дітей дошкільного віку із порушенням слуху буде відігравати педагогічне середовище. Таке як, доступність спеціальних засобів навчання, застосування невербальних форм комунікації (жестова мова, дактилологія), використання сучасних візуальних та ігрових методів. На практиці бачимо, що за умови систематичності в корекційно-розвивальній роботі, яка спрямована на розвиток мовлення, мислення та емоційної сфери, діти з такими порушеннями можуть досягати високого рівня адаптації як в освітньому, так і в соціальному середовищі.

Тобто, психолого-педагогічна характеристика дошкільників з порушенням слуху повинна враховувати не лише тип і ступінь сенсорного дефіциту, а й умови конкретного соціального виховання, особливості

сімейного оточення та рівень спеціальної підтримки. Лише комплексний підхід дає змогу розробити ефективні індивідуальні програми розвитку та забезпечити високоякісну підготовку дитини до подальшого навчального процесу.

Порушення слуху — це часткова або повна втрата здатності сприймати звуки навколишнього середовища, включаючи мовлення. Залежно від рівня ураження слуху, науковці виділяють глухоту та туговухість різного рівня. Будь який рівень порушення буде неоднаково впливати на розвиток мовлення, сприймання мови, формування фонематичного слуху, словникового запасу, граматичної будови мовлення тощо.

Порушення слуху можуть мати різну етіологію, ступінь тяжкості та час виникнення. За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), виділяють такі ступені порушення слуху:

- легка туговухість (20–40 дБ),
- середня туговухість (41–60 дБ),
- важка туговухість (61–80 дБ),
- глибока туговухість або глухота (понад 81 дБ).

За часом виникнення розрізняють : природжені порушення слуху — зумовлені внутрішньоутробними факторами (генетичними або інфекційними), набуті — після народження, внаслідок хвороб, травм, впливу токсичних речовин тощо.

Діти з вадами слуху можуть використовувати усне мовлення (за умови часткового збереження слуху або внаслідок корекційної роботи), жестову мову при повній глухоті або не бажанні корекційної роботи; змішану форму комунікації. Кожен тип порушення буде потребувати специфічного підходу у логопедичній роботі.

У дітей з порушеннями слуху можуть спостерігатися такі особливості як обмежене мовленнєве спілкування, труднощі у засвоєнні нових слів та граматичних конструкцій, знижений рівень слухо-мовленнєвого сприймання,

затримка формування внутрішнього мовлення й мислення, уповільнене формування фонематичних уявлень, зниження мотивації до мовленнєвої діяльності через труднощі в комунікації.

Внаслідок вищезазначеного, у дітей з вадами слуху добре формуються компенсаторні механізми. Тобто, активніше розвивається зорове та дотикове сприймання, міміка, жестикуляція. Але все це не зможе замінити повноцінний мовленнєвий розвиток, а лише частково компенсує недоліки слухового сприйняття.

1.2. Особливості мовленнєвого розвитку у дітей з вадами слуху

Формування мовлення у дітей з порушеннями слуху має свої специфічні закономірності, що обумовлюють необхідність застосування спеціальних корекційно-педагогічних підходів. Основними принципами такої роботи є: індивідуалізація навчального процесу з урахуванням ступеня порушення слуху; компенсація порушених функцій через активізацію зорового та тактильного сприймання; формування залишкового слуху з використанням технічних засобів (слухові апарати, кохлеарні імпланти); поєднання усного мовлення з альтернативними формами комунікації (жестова мова, дактиль, піктограми); використання повторення, наочності, ігрових методів у процесі навчання.

Українські дослідники акцентують дають наголос на те, що порушення слуху впливає на рівень повтореності й спосіб сприймання усного мовлення оточуючих людей, що є зразком для наслідування у дітей. Про це казали такі науковці, як Савченко О., Луцько К., Мороз Б., Шеремет М. Процес формування вимови досліджували Дробот О., Савченко О., Луцько К., Федоренко О. Самостійне оволодіння дітьми з порушеннями слуху усним мовленням обов'язково супроводжується спотворенням звукобуквенного складу слів через те, що діти з такими порушеннями погано розрізняють на

слух розмовне мовлення, особливо при відстані від 2-3 метрів. Через те, що у дітей з порушеннями слуху є нерозвиненість фонематичного слуху наслідком цього будуть і аграматицми вже в письмовому мовленні. Це питання досліджували такі науковці, як Гольдберг А., Засенко Н., Пуцин Е., Ступникова Л., Чефранова Г. Порушення усного мовлення є вторинним, але воно негативно буде впливати на якість розвитку пізнавальної діяльності, формування особистісної сфери дитини з порушеннями слуху.

Зниження слуху в значному ступені буде впливати на соціалізацію, можливе звуження контактів з однолітками й дорослими. Дослідники цього феномену відзначають те, що в дитини може бути недостатній досвід спілкування, слабе розуміння сутності соціальної взаємодії, знижене відчуття до оцінок оточуючих [30 с 25].

Провідні дослідники у сфері сурдопедагогіки Сініцина М. М., Журавльова О. П., Басістюк Т. П. визначають, що для успішного розвитку мовлення у дітей з порушенням слуху необхідне раннє виявлення проблеми, активна участь батьків, міждисциплінарна взаємодія фахівців, таких як логопед, дефектолог, сурдопедагог, психолог [19 с 30].

Звісно, порушення слуху негативно впливають не лише на розвиток мовлення, а й на всі психічні процеси: мислення, пам'ять, увагу, уяву.

Діти з порушеннями слуху мають такі особливості розвитку, як мислення: переважно наочно - дійове й наочно - образне, уповільнений перехід до словесно-логічного; пам'ять: краще розвинена зорово - моторна, слабше — слухова; уява: менш яскрава через обмежене мовне середовище; комунікація: зниження мовленнєвої ініціативи, труднощі у діалозі, часто — замкнутість; емоційно - вольова сфера: нестійка самооцінка, залежність від дорослого, труднощі у взаємодії з однолітками.

Звісно, значною мірою у дітей з порушеннями слуху страждає саме мовлення. Діти мають такі порушення, як фонетико-фонематичні (нечітка артикуляція, помилки у вимові). Лексичні труднощі (бідність словника,

неточне вживання слів). Допускають граматичні помилки (спрощення конструкцій, порушення узгоджень). Мають труднощі у формуванні зв'язного мовлення — обмежене, фрагментарне, невиразне.

Дітям з порушеннями слуху властиві деякі особливості оволодіння звуко буквенним складом це випадіння ненаголошених частин слова з порушенням його структури; можливе змішування звуків у словах; пом'якшення твердих приголосних; пропуски одного або декількох приголосних; змішування проторних приголосних (с, з) зі змичними (т, д), твердих з м'якими; переплутування свистячих із шиплячими; перестановка звуків; включення зайвих звуків. Звісно, спостерігається й специфіка лексичної сторони мовлення : неточність сформованих словесних значень, їх недостатня диференційованість, розширення або звуження, змішування значень. Результатом цього є те, що діти дошкільного віку використовують у мовленні слова, які не відповідають змісту, замінюють назвами об'єктів, які схожі зовнішньо, функціонально, приналежних до спільної ситуації або позначають частину цілого. Діти з порушеннями слуху мають труднощі формування граматичної та морфологічної сторін мовлення. У багатьох випадках буде спостерігатися неправильне використання закінчень, суфіксів, префіксів, прийменників через те, що діти недосконало володіють значенням словоутворюючих морфем, в них може бути несформовані синтаксичні зв'язки слів у словосполученнях та реченнях.

У багатьох дітей спостерігаються специфічні особливості мелодики та ритміко-інтонаційної сторони мовлення, які полягають у надмірній тягнучості мовлення, повтореннях слів, словосполучень, неточних інтонуваннях, монотонності, неправильному тональному забарвленні. У дітей з порушеннями слуху можливо надмірно високе або неприродньо низьке промовляння.

Пригадаємо, що Ярмаченко М. наголошував на тому, що особливості пізнавального розвитку у більшості випадків виникають внаслідок недоліків

навчання і виховання дитини з порушенням слуху. Як визначив науковець, невражений потенціал та компенсаторні можливості дитини, можуть і повинні бути задіяні вірно побудованою системою підтримки таких дітей [17, с. 52].

Мовленнєве спілкування це дуже важливий компонент оточуючого середовища і обов'язкова умова розвитку чуючої дитини. Якщо дитина має порушення слуху, то мовлення оточуючих не буде впливати на хід її розвитку у такій самій формі і в такій самій мірі, як на чуючу дитину. Нормотипічна дитина з шести місяців вже буде реагувати на те, з якою інтонацією до неї звертаються, а дитина з порушеннями слуху не зможе її сприймати, саме тому не зможе в подальшому розрізняти інтонацію [19 с.56].

Спілкування з дорослими навіть напочатку розвитку виявляється у нечуючого менш розмежованим через те, що дитина не сприймає інтонацій дорослої людини і не може правильно відреагувати на них.

У дитини з порушеннями слуху, на відміну від чуючих дітей, не виникає потреби у спілкуванні словесним мовленням, так як він її не сприймає. У дитини не з'являється лепет і не формується власне мовлення, так як вона не має зразків для наслідування. На протязі першого року життя у дитини з порушенням слуху різного ступеня буде спостерігатися затримка розвитку усного мовлення. В свою чергу, розвиток пізнавальної діяльності теж буде затримуватися через те, що у її формуванні значна роль належить словесному спілкуванню з дорослим, роз'ясненням і вказівкам, які він дає дитині.

Спостереження за дітьми показують, що відмінності між погано чуючими і нормотиповими дітьми, які з'являються на першому році життя, різко починають наростати, якщо в дошкільному віці дітям з вадами слуху не створюють сприятливі умови для оволодіння мовленням.

Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку з порушеннями слуху є складним процесом. І в дошкільному закладі, і в сім'ї мають бути передбачені умови, які будуть забезпечувати різні сторони цього процесу.

У сучасній логопедичній практиці існує ряд перевірених методик, які спеціалісти можуть застосовувати для розвитку мовлення у дітей з вадами слуху : метод слухо-зорового сприймання — активне поєднання слухового й зорового контролю при засвоєнні мовлення; методика інтонаційно-ритмічного мовлення — сприяє формуванню фразової мови, темпу, ритму; артикуляційна гімнастика — спрямована на розвиток правильної вимови звуків; робота над словниковим запасом — формування понять через конкретні дії, ігри, наочність; використання жестової підтримки — як допоміжного засобу при навчанні усному мовленню.

Багато українських науковців, такі як Завальнюк Н.І., Солнцева Л.І., Прохоренко Л.С. підкреслюють те, що дуже важливо підходити комплексно до логопедичної корекції, що буде включати : розвиток слухового сприймання, роботу над звуковимовою, граматичною структурою мовлення, збагачення лексики та формування зв'язного мовлення [13 с.29].

Тобто ми бачимо, що розвиток мовлення у дітей з порушеннями слуху відрізняється від нормотипових дітей і потребує комплексної, складної роботи. Через те, що у дітей з порушеннями слуху мовлення не є прикладом оточуючих в них не виникає бажання самотійного мовлення. Необхідна робота батьків, сурдопедагогів, логопедів. Якщо у дитини не має супутніх захворювань і при слухопротезуванні (слухові апарати або кохлеарна імплантація) можливо досягти дуже високого рівня мовленнєвого розвитку. Практично дійти до рівня чуючої дитини.

1.3. Умови та чинники ефективного формування мовлення у дітей з порушеннями слуху

Формування мовлення у дітей з порушеннями слуху це дуже складний і тривалий процес, який буде залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів. Дослідження у сфері спеціальної педагогіки такими науковцями, як Зікевич С.Я, Колесникова О.І., Коцур Н.Є., Волошина Л.С., Д. вказують на те, що ефективність мовленнєвого розвитку в значній мірі визначається системністю, своєчасністю та індивідуалізацією корекційного впливу.

Основною умовою для ефективної реабілітації та забезпечення належних умов для розвитку й навчання дітей з порушеннями слуху, соціальної комунікації є сучасна діагностична апаратура, слухові апарати, кохлеарні імпланти. Досвід сучасного світу свідчить про те, що забезпечення раннього виявлення порушень слуху, адекватного лікування та реабілітації можна вважати важливими пунктами для повної реабілітації дітей з порушеннями слуху. Проведення ехоскринінгу новонароджених з подальшим відповідним обстеженням глухих та слабочуючих дітей і забезпечення після слухопротезування або кохлеарної імплантації адекватної ранньої реабілітації дає змогу у більшій кількості випадків досягти дуже високих та позитивних результатів. Ці діти зможуть в подальшому навчатися в загальноосвітній школі, закладі вищої освіти, матимуть можливість повною мірою включитись в суспільство.

Необхідно першочерговими зробити програми раннього втручання («early intervention»), які вже давно поширилися в США та країнах Європи починаючи з 70-тих років XX ст. Взагалі ці програми мають на меті діяльність за такими напрямками як оцінювання рівня розвитку дитини; організація розвивального середовища, розвиток і корекція всіх сфер : зорового, слухового сприйняття, предметних дій, розвиток передумов розуміння мовлення й активного мовлення, емоційного та розумового розвитку, соціальних навичок, виявлення спеціальних освітніх потреб з огляду на певні порушення розвитку, а також соціальний та психологічний супровід дитини та її родини, консультування батьків, їх спеціальне

навчання; координування певних видів допомоги, необхідної дитині та родині тощо.

Такі українські науковці, як Кульбіда С., Н. Адамюк Н., Замша А. не так давно розпочали дослідження в цій галузі, проте, вже мають деякі здобутки і бачення щодо того, як розробляти нову концепцію навчання, яка зможе базуватися на різноманітності підходів, на взаємозбагаченні всіх вже існуючих напрямів в освіті дітей з порушеннями слуху. В сучасності вдосконалюються системи навчання осіб з порушеннями слуху на основі словесної мови, що сприяє розвитку сучасної звукопідсилювальної апаратури. Як індивідуальних слухових апаратів, так і апаратури колективного використання. Розширюється і вдосконалюється верботональна система навчання осіб з порушеннями слуху, яка розроблена Губериною П. у місті Загреб, Хорватія. Ця система навчання дітей з порушеннями слуху активно застосовується та вдосконалюється у центрах «СУВАГ» (міський медичний центр проблем слуху та мовлення) у місті Київ. Корекційно-реабілітаційна робота за верботональною системою ґрунтується на розвитку слухового, тактильновібраційного сприймання мовленнєвих і немовленнєвих звуків, максимальному використанні залишків слуху та системі спеціальних вправ фонетичної ритміки для формування вимови.

Аналізуючи практичний досвід та наукові дослідження можна виділити чинники, які мають суттєвий вплив на формування словесного мовлення дитини з порушенням слуху. Це діагностико-консультативні (час діагностики, моніторинг стану слухової функції), медико-реабілітаційні (час та якість слухопротезування), соціальні (визначення та надання спектру послуг супроводу, уникнення або зменшення сегрегації, зміцнення соціальних зв'язків та максимальне залучення батьків до навчання), педагогічні (ранній початок спеціальної педагогічної допомоги, виважене визначення освітнього маршруту, добір технологій навчання тощо), навчально-просвітницькі (робота фахівців з батьками, педагогами

інклюзивних та загальноосвітніх закладів, співпраця наукових та навчальних закладів з громадськими організаціями, висвітлення питань організації допомоги дітям з порушеннями слуху у засобах масової інформації тощо) [25 с.89].

Найбільш перспективним напрямом слухопротезування у сучасному світі є кохлеарна імплантація, так як цей різновид слухопротезування забезпечує достатній слух для сприймання мовлення, створює слухове підґрунтя для розвитку власного мовлення, дає змогу розвиватись процесу комунікації на слуховій основі та встановлення соціальних контактів із будь-якими особами в соціальному світі.

Виділяють багато методик, які успішно діють при реабілітації дітей з порушеннями слуху. Використовують словесну, білінгвальну, жестову, верботональну систему, слухомовленнєву методику, методику "СУГ" (слухай, учись, говори). У більшості сучасних країн світу поєднують оральні, мануальні та комбіновані підходи. Гарним прикладом різноманітності у навчанні мовлення дітей з порушеннями слуху є німецька освітня система. Моніка Ленхардт, яка є почесним доктором Ленхардт Академії зазначала, що навчання дітей з порушеннями слуху у Німеччині відбувається за такими методами як метод аудіовербальної терапії, метод "природних звуків", верботональний метод Губеріни, метод одночасної комунікації, метод тотальної комунікації, навчання мовою жестів, навчання за словесно-жестовою (білінгвальною) методикою.

Для мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями слуху та в подальшому успішного вивчення словесної мови велике значення мають неонатальний скринінг слуху; раннє слухопротезування слуховими апаратами або кохлеарна імплантація, в залежності від ступеня втрати слуху; ранній початок спеціальної допомоги, навчання словесного мовлення; різноманітність форм отримання освіти, методичних підходів; комплексний підхід у розв'язанні проблем, які пов'язані з навчанням словесного мовлення;

міжгалузева взаємодія у вирішенні питань супроводу, зокрема діагностики, медичної, технічної, соціальної, психологічної та педагогічної допомоги.

Мовленнєвий розвиток дітей з порушеннями слуху, як глухих дітей, так і дітей зі зниженням слуху є однією з найважливіших умов та показників комунікативної компетентності дитини, що значною мірою визначають можливість реалізації дитини, як особистості та її різнобічного розвитку. Оскільки мовлення є найважливішим засобом соціальної взаємодії, то й мовленнєвий розвиток слугує одночасно чинником, одним з показників та складовою частиною соціального розвитку дитини з порушенням слуху. Педагогічний вплив на мовленнєвий розвиток дитини з будь-яким порушенням слуху спрямована на вирішення декілька завдань. Як пізнавальних – це знання мови, як універсального засобу передачі інформації та вміння використовувати цей комунікативний засіб з метою отримання знань, так і соціальних - налагодження складних соціальних контактів, та звісно, морально-етичних, що означає уміння дитини налагоджувати взаємини та спільну діяльність, висловлювати свою позицію тощо [46 с.79].

Засвоєння мовлення вивчається з точки зору формування мовленнєвих навичок у дитини, як безпосередньо вербальних, так і суміжних невербальних. Під цим мається на увазі загальна моторика, дрібна моторика, мовленнєва моторика, дихальна та голосова функції, пізнавальний розвиток дитини. Такі функції як сприймання, увага, пам'ять, мислення, розуміння мовлення, тобто імпресивне мовлення.

Багато українських вчених докладно займались питанням умов та чинників, що сприяють мовленнєвому розвитку глухих дітей та дітей зі зниженим слухом. Це такі науковці, як Бойко К.Д., Гольдберг Р.М., Жук В.В., Засенко Н.Ф., Фомічова Л.І., Шевченко В.М. [37 с.67].

Одним з важливих факторів, який буде впливати на оволодіння мовою, її реальне використання дитиною в умовах спілкування є організація слухо – мовного середовища в групах закладу дитячої освіти і в сім'ї.

Необхідними умовами створення такого середовища вважаються такі : формування у дітей потреби в мовному спілкуванні; замотивоване мовне спілкування з дітьми в процесі її практичної діяльності; постійна підтримка всіх проявів мовлення дитини, незалежно від того, який в нього рівень; регулярне спонукання дітей до активного використання мови в повсякденному житті; безперервне використання залишків слуху як необхідної умови формування усної мови і спілкування; постійний контроль за мовою дітей з боку дорослих; систематичне дотримання єдиних вимог до мови дорослих [14 с.56].

Щоб словесне мовлення стало основною формою спілкування дітей з вадами слуху, необхідно насамперед, щоб робота над його формуванням і розвитком розпочалась якомога раніше. Це стримуватиме появу жестомімічної мови.

Починати навчати дитину спілкуванню з дорослими треба ще до того, як вона зможе розуміти слова і давати відповіді. Саме тому, щоб не приректи дітей з вадами слуху, особливо глухих, на німоту, необхідно постійно розмовляти з ними, щоб в подальшому викликати потребу в мовному спілкуванні. При цьому необхідно особливе ставлення до малечі, а саме лагідне, уважне, стримане [16 с.89].

При визначенні змісту та послідовності корекційної роботи з дітьми із порушенням слуху, необхідно спиратися на декілька умов : закономірності розвитку мови в нормі; наявний запас мовних навичок [29 с.93]. При легкому ступеню зниження слуху достатнім буде посилення гучності розмовної мови на заняттях, це буде допомагати активізувати ослаблений слух дитини. При глибоких порушеннях слуху необхідно використовувати аналізатори, які підлягають зберіганню, передусім це зоровий. Тобто, дітей привчають прочитувати з губ, що допомагає їм розуміти мову оточуючих. Це сприяє в подальшому мовному розвитку на основі наслідування. Корекційна робота з цими дітьми буде здійснюватися за такими напрямками, як розвиток

розуміння мови, уточнення і розширення лексичного запасу, формування граматичного складу мовлення, а також правильна звуковимова. У дітей старшого дошкільного віку будуть проводитись заняття з навчання грамоти читання та письма. Для якісної реабілітації на всіх видах занять обов'язково використовується залишковий слух дітей, який можуть підсилювати за допомогою спеціальної апаратури [18 с.76].

З метою забезпечення якісного формування діяльності нечуючих дітей, необхідно проводити підготовчу роботу, в основу якої покладено метод безпосереднього наслідування. Тобто, як казали вище, дитині усно повідомляють матеріал, вона дивиться на губи і в цей час мимовільно наслідує мовні рухи, рефлексивно повторюючи слова-склади. Спочатку це буде лепетна мова, як у маленьких дітей, але вона сприятиме розумінню дитини, що кожний предмет або дія має словесне позначення. При умові багаторазового повторення знайомих слів з наочною підтримкою діти навчаються впізнавати їх по губах людини, яка говорить і промовляти вголос.

При вимові вголос ми контролюємо якість мови дітей, тобто її виразність, силу, злитність, наголос тощо. Тому дуже важливо заохочувати дітей дошкільного віку повторювати мовний матеріал, запитання, накази, доручення та інше, поки їхнє мовлення не стане достатньо розвинутим та свідомим. Навіть при налагодженні необхідно, щоб вони час від часу повторювали слова мовлення вголос, так як це допомагатиме підтримувати в них уважне ставлення до читання з губ того, хто говорить.

Відомо, що в дітей дошкільного віку з вадами слуху увага не стійка, їм важко зосередитись на чомусь навіть на декілька хвилин. Проте, якраз наявність стійкої і тривалої уваги для такої дитини необхідна, тому що вона сприятиме більш успішному встановленню контактів з соціумом. Спостерігаючи за губами людини, що говорить, нечуючий малюк швидше навчається читати з губ і говорити.

Вихованню уваги у дітей будуть сприяти деякі підготовчі вправи, з яких розпочинають роботу з мови. Вони допомагають виробити в дітей вміння повторювати прості рухи рук, голови, ніг, пальців. Це сприятиме розвитку дрібної та загальної моторики. Для голови можливі такі прості вправи : нахилити голову вправо, вліво, вперед, назад, робити колові рухи головою зліва направо і навпаки; для рук : підняти руки вгору, відвести в різні сторони, сховати за спину, піднімати і опускати по чергово то праву, то ліву руки тощо. Ці вправи можна робити сидячі за столом, стоячи, можна їх поєднувати з рухами ніг.

Діти швидко навчаються відтворювати великі рухи і тоді переходимо до наслідування рухів пальців. Вправи на наслідування малих рухів рук можуть бути різноманітні, наприклад: стиснути пальці в кулак і розтулити; стиснути кулаки, а потім відводити по чергово пальці (спочатку по одному пальцю, а потім по два, три, чотири і всі п'ять); розсунути і стулити пальці при витягнутих долонях; імітувати гру на піаніно, трубі тощо.

Роботу з розвитку вміння відтворювати рухи мовного апарата слід розпочинати після того, як діти навчаються відтворювати прості рухи рук, ніг, голови, пальців. Спочатку дитина відтворює нескладні рухи мовного апарату. Вона повторює їх за дорослим, уважно дивлячись на рот. Цю роботу доцільно проводити перед дзеркалом, в якому дитина спостерігає за рухами язика, губ. Слід спостерігати, як малюк виконує вправи, як ставиться до них. Важливо, щоб у нього не знизився інтерес до виконання вправ. Щоб запобігти цьому, створюють ігрову ситуацію і використовують заохочення чи нагороди, а також чергуємо різні вправи. Всі ці вправи сприятимуть правильній артикуляції при мовленні.

Важливе значення для розвитку словесного мовлення дитини з розладами слуху має спілкування, яке вводять у спільну з дорослими предметну та пізнавальну діяльність. У процесі такої діяльності треба зацікавлювати дитину співпрацею та навчати його практичній взаємодії, яка

є дуже корисною під час обстеження різних предметів з допомогою тактильних відчуттів, зору, залишків слуху, смаку.

Щоб навчити дитину обстежувати якийсь об'єкт, разом з нею послідовно виконують такі дії: спочатку обводять предмет по контуру пальчиком дитини, потім допомагають обстежити його поверхню дитячою долонею. Під час обстеження вказують на якусь важливу особливість предмета, фіксують на ній увагу малюка. Наприклад, стукають предметом об стіл біля його вуха, якщо це їстівна річ – дають покуштувати. Далі дорослий проводить обстеження на очах у дитини, а потім пропонує малюкові повторити ці дії. Так навчають дітей елементарних способів пізнання, закладають основи аналізу, розвивають сприймання, формують перші уявлення про предмети. А враження малюків від одного об'єкта, які він отримує через різні аналізатори сприймання, в подальшому формується в цілісний образ, на який згодом в дитини «накладається» конкретне слово [34 с.56].

Для того, щоб навчити дітей виконувати якусь певну дію, спочатку необхідно виконати її разом з ними. При умові, що діти постійно виконують дію за допомогою словесного сигналу, вони синхронно навчаються виконувати дію і засвоюють її словесне позначення. Дуже важливим є те, щоб ці дії сприймалися в ігровій ситуації, тому що гра – найголовніший вид діяльності дітей. Тому доцільним буде саме через ігри найефективніше впроваджувати різноманітні навички та розвивати мовлення.

Дитина має усвідомити, що між предметами, діями і мовленнєвим актом, тобто звучанням, артикуляцією та емоціями існує зв'язок. Саме тому, необхідно постійно чітко, голосно називати предмети, якими дитина грається, речі, з якими стикається у побуті. Так само називаємо й дії дорослих і самої дитини, спочатку короткими, лепетними словами або словами –звукonasлідуваннями, але обов'язково так, щоб дитина бачила обличчя, а саме губи.

Під час навчальної, ігрової діяльності, вимагаємо, щоб діти вимовляли одночасно з дорослим усе, що говориться, тобто розвиваємо зв'язне усне мовлення. В подальшому це сприятиме виробленню та закріпленню зв'язків між зоровим сприйманням і мовними рухами.

Потрібно враховувати при мовленні інтонацію голосу, через те, що дитина з порушеним слухом з часом навчається розрізняти інтонації за допомогою залишків слуху або слухопротезуванні та співвідносити їх з виразом обличчя. Міміка є важливим допоміжним засобом і має відповідати змісту мови того, хто говорить, відображати його почуття, бажання, похвалу, задоволення, здивування [45 с.98].

Вчені багато разів наголошували на тому, що дидактичні, сюжетно – рольові, творчі ігри мають дуже велике значення для розвитку зв'язного мовлення дітей з вадами слуху. Для того, щоб успішно вирішити ці завдання необхідна спільна діяльність сурдопедагога, логопеда, вихователів а батьків. Тільки діючи разом, вони можуть створити сприятливі умови для формування мовних реакцій та мовної активності дітей, їх слухової орієнтації у світі звуків [15 с.34].

Формування словесного мовлення здійснюється безперервно, у постійному взаємозв'язку з організацією життя дітей. Тобто, слова і фрази, які дитина засвоює безпосередньо у процесі діяльності, сприймаються нею свідомо. Дитина повинна розуміти, що кожне слово означає певну дію або предмет і що завдяки слову вона зможе реалізувати свої потреби й інтереси. Усе це в комплексі сприятиме на якість спілкування нечуючої дитини з людьми, які її оточують в майбутньому.

Оволодіння рідною мовою є невід'ємною умовою формування логічного мислення дитини. Мова є важливим засобом передачі і засвоєння знань. Якісне володіння мовою також є необхідною умовою підготовки дітей дошкільного віку до подальшого життя і праці в суспільстві.

На основі мовленнєвого досвіду дитини за допомогою системи спеціальних вправ, ігор створюються необхідні умови для поглибленої роботи над словом.

Особливо важливу роль на початковому етапі навчання усному мовленню відіграють таблички. Слова і короткі фрази, записані на них, допомагають встановити контакт з дітьми. Використання піктограм є дуже важливим фактором у якісній реабілітації дітей.

Тобто, аналізуючи теоретичні засади можна виділити декілька основних умов, які забезпечують ефективне формування мовлення у дітей дошкільного віку з порушеннями слуху. Перше це раннє виявлення порушення слуху та раннє втручання. Чим раніше ми виявляємо слухове порушення і розпочинаємо спеціальну допомогу, тим більші шанси на успішний розвиток мовлення. Оптимальним вважається початок слухомовленнєвої роботи до 2–3 років [25 с.63].

Наступний фактор це наявність слухового сприймання, тобто слухопротезування, кохлеарна імплантація. Формування мовлення можливе лише за наявності хоча б мінімального слухового сприймання. Сучасні технології, як слухові апарати та КІ значно підвищують потенціал мовного розвитку.

Важливим є систематичне навчання з використанням слухо-зорового методу. Поєднання залишків слуху в дитини, її зорове сприймання та артикуляційний контроль є базовою умовою для формування вимови, фонематичного слуху, лексики, граматики.

Далі це індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням типу порушення слуху, рівня мовного розвитку, віку, інтелектуальних та емоційних особливостей дитини.

Професійна підготовка фахівці логопедів та сурдопедагогів, так як якість мовленнєвого розвитку дітей залежить від досвіду, знань і методичної майстерності педагогів.

Одним з найважливіших факторів є активна участь батьків у корекційному процесі. Сім'я повинна бути не лише підтримкою, а й активним учасником формування мовлення дитини — через спілкування, читання, ігри, закріплення навичок вдома.

Мовленнєво збагачене середовище в закладі дошкільної освіти. Створення умов для мовної практики: щоденні діалоги, мовленнєві ігри, сюжетно-рольові ігри, розповіді за картинками тощо.

Провідними чинниками, що впливають на мовленнєвий розвиток є біологічні чинники — рівень збереження слуху у дитини, час виявлення цих порушень, наявність супутніх захворювань. Психологічні чинники — рівень пізнавальної активності у дитини, пам'яті, уваги, її мотивація до спілкування з однолітками та дорослими. Соціальні — це умови в сім'ї, соціалізація дитини, якість спілкування з іншими дітьми та участь у колективній діяльності. Освітньо — корекційні чинники — якість та регулярність логопедичних занять, застосування різноманітних методик. Комунікативні чинники — це можливість конкретної дитини висловлювати свої власні думки, брати участь у іграх, можливість брати участь у діалогах. Та емоційно — мотиваційні чинник — це позитивний емоційний фон, як на заняттях, так і у повсякденному житті, постійна підтримка в будь яких ситуаціях дорослими та регулярне заохочення.

Дуже важливим є комбіноване використання різних каналів сприймання у дитини - слухових, зорових та кінестетичних каналів сприймання. Важливо, щоб заняття були регулярні та корисні. Необхідно періодично створювати ситуації успіху, тобто коли дитина бачить результат своїх зусиль і в неї автоматично зростає впевненість в собі та бажання спілкуватися.

Все ж таки, ми розуміємо, що розвиток мовлення у дітей з порушеннями слуху є однією з найскладніших проблем у спеціальній педагогіці та логопедії. Через дефіцит або відсутність слухового сприймання

порушується природний процес засвоєння рідної мови, що у свою чергу впливає на когнітивну, емоційну та соціальну сфери дитини.

Зікевич С. Я. стверджує, мовлення дітей з порушенням слуху формується все ж таки за іншими законами, ніж у чуючих, і тому потребує спеціального організованого педагогічного впливу, де провідну роль будуть відігравати слухо-зорові та моторно-артикуляційні методи. Науковець підкреслює, що ефективне навчання мовленню буде можливим тільки при умові, якщо використовуються на постійній умові збережені аналізатори. Передусім це зір і дотик, які зможуть компенсувати дефіцит слуху [47 с.79].

Колесникова О. І. наголошує на тому, що мовленнєвий розвиток дітей із порушеннями слуху буде залежить не тільки від навчально-корекційної роботи, але й від того, який емоційний мікроклімат в родині, якість взаємодії з дорослими, спілкування з однолітками, достатність мовленнєвої практики у соціальному середовищі [37 с.86].

Науковець Тарасенко Г. акцентує увагу на важливості обов'язково впровадження сучасних технологій, тобто слухопротезування, кохлеарної імплантації, що створює передумови для ранньої слухо-мовленнєвої реабілітації.

Деякі зарубіжні вчені, зокрема це Daniel Ling, розробили методику, яка поступово формує мовлення через стимуляцію слуху : тобто від сприймання простих звуків — до розуміння складних мовленнєвих конструкцій. Науковець запропонував 6-рівневу модель розвитку слуху : від сприймання — розрізнення — розпізнавання — розуміння — відтворення — мовлення.

Науковці доведуть те, що діти, які отримують слухові апарати або кохлеарні імпланти до 2 років, мають значно вищі шанси на формування мовлення, ніж ті, хто отримує допомогу пізніше. Тобто, чим раніше починається стимуляція слухового каналу, тим природніше проходить процес мовного навчання і звідси, якісніше буде реабілітація дитини.

Згідно з дослідженнями Коцур Н. Є. при поєднанні слухового, зорового і дотикового сприймання в процесі мовленнєвого розвитку дитини ми підвищуємо ефективність формування артикуляційної моторики, фонематичного слуху і звуковимови. Візуальна підтримка жестами, мімікою, артикуляцією буде виступати, як компенсаторний механізм.

Необхідно зауважити, що дуже важливою умовою є створення мовленнєво збагаченого середовища, тобто дитині необхідна регулярна мовна взаємодія з однолітками, дорослими, насичення дня різними мовленнєвими ситуаціями, тобто іграми, різними запитаннями, коментарями будь якої діяльності, залучення дитини до комунікації. Це буде забезпечувати формування в дитини практичної потреби в використанні мовлення.

Розуміємо, що одну з головних ролей грають батьки. Вони повинні не просто бути поруч, а брати найактивнішу участь у мовленнєвому навчанні дитини. Постійно повторювати слова та підтримувати їх ілюстрацією цих предметів або дій, читати дитині книги, коментувати кожні дії, підтримувати мовну активність дитини, навіть якщо вона ще на низькому рівні. Позитивна емоційна підтримка батьків стимулює позитивне ставлення дитини до занять.

Заняття з дитиною з порушенням слуху повинні бути регулярними, послідовними і тривалими. Тільки при таких умовах досягають успіхів в мовленнєвому розвитку, тому що мовлення не формується швидко — потрібна стабільність і поступовість. Короткочасні або несистематичні заняття не дають стабільних та якісних результатів.

Висновки до I розділу

Мовлення — ключовий фактор психічного розвитку дитини, особливо в дошкільному віці. У дітей з вадами слуху мовлення формується з затримкою або з порушеннями, що потребує цілеспрямованої корекційної

роботи. Для ефективного розвитку мовлення необхідно враховувати особливості слухового дефекту, використовувати спеціальні методики та залучати батьків до процесу корекції. Існуючі науково-методичні підходи дозволяють адаптувати логопедичну роботу до індивідуальних потреб дитини з порушенням слуху.

Навчання дітей дошкільного віку є дуже складним і потребує багато зусиль, методів, часу та наполегливості зі сторони дорослих та дітей. Проте, в сучасному світі при можливості використання якісного слухопротезування, тобто слухових апаратів та кохлеарної імплантації, при своєчасності, тобто ранньому виявленню, можемо досягти рівня розвитку практично на рівні чуючої дитини.

Ефективне формування мовлення у дітей з порушеннями слуху можливе лише за умов цілісного, індивідуалізованого, систематичного підходу, що охоплює як спеціальні педагогічні методики, так і активну участь родини та створення мовленнєвого середовища. Поєднання внутрішніх (психологічних, когнітивних) і зовнішніх (соціальних, педагогічних) чинників створює передумови для позитивної динаміки мовленнєвого розвитку.

Тобто, бачимо, що тільки комплексність занять, взаємодія батьків та спеціалістів, регулярність та сучасність занять можуть гарантувати якісну реабілітацію дітей з порушеннями слуху. Необхідно максимально залучати дитину до будь якої діяльності, супроводжуючи це словесними коментарями, підкріпляти кожне слово та діяльність ілюстраціями, заохочувати до мовлення та використовувати позитивне ставлення до дитини.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ

2.1. Виявити рівні розвитку у дітей дошкільного віку з порушеннями слуху

Для виявлення рівнів розвитку дітей з порушеннями мовлення (на прикладі дітей з порушеннями слуху) було проведено констатувальний експеримент. Базою дослідження був обраний Одеський заклад дошкільної освіти «Ясла – садок» №228 комбінованого типу Одеської міської ради. Дітей з порушеннями слуху не так багато у закладі дошкільної освіти, але вони є в логопедичних групах. Тому у експерименті взяли участь 20 дітей двох логопедичних груп, серед яких 6 дітей з порушеннями слуху різного ступеню.

Метою дослідження було дослідити особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з вадами слуху та апробувати ефективні логопедичні методики для стимулювання мовленнєвої активності в умовах закладу дошкільної освіти комбінованого типу.

Для визначення рівня мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, в тому числі у дітей з вадами слуху було розроблено систему критеріїв та відповідних показників, яка дозволила комплексно оцінити сформованість мовленнєвих умінь та навичок у зазначеної категорії дітей.

Нами було визначено критерії розвитку мовлення, у тому числі з порушеннями слуху :

- фонетико – фонематичний розвиток,
- лексико – граматичний розвиток,
- розвиток зв'язного мовлення.

Та показники до кожного критерію. Так, «фонетико – фонематичний розвиток» були обрані такі: розрізнення фонем на слух (в тому числі за допомогою слухових апаратів та колерних апаратів); уміння правильно вимовляти звуки рідної мови; наявність або відсутність звукових порушень (пропуски, заміни, спотворення); вимова з інтонаційною виразністю (рівень монотонності чи динаміки мовлення).

Показниками до критерію лексико – граматичний розвиток виділяємо обсяг активного та пасивного словника; знання слів узагальнювання; граматична правильність мовлення (відмінювання, узгодження, порядок слів); побудова простих і складних речень.

Показниками до критерію розвиток зв'язного мовлення є: уміння будувати розповідь за сюжетними картинками; послідовність і логічність викладу інформації; здатність взяти участь та підтримати діалог; вміння розгорнуто відповідати на запитання.

Нами було визначено рівні мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, в тому числі з порушеннями слуху: високий, середній, та низький.

Так, до високого рівня було віднесено дітей старшого дошкільного віку у яких спостерігалось: відсутність звукових порушень, таких як пропуски, заміни та спотворення звуків рідної мови; розпізнання фонем на слух; інтонаційність та виразність мовлення; високий рівень активного та пасивного словників; знання слів узагальнення; вміння відповідати на запитання дорослих розгорнуто; вміння складати розповіді за сюжетними картинками послідовно та логічно; граматична правильність мовлення; посидючість, зацікавленість та участь на заняттях.

До середнього рівня – діти, у яких спостерігалось заміна або пропуск деяких звуків; помилки в узагальненні груп предметів; труднощі в побудові складних речень; не розгорнуті відповіді на запитання логопеда; відволікання на заняттях.

До низького рівня нами було віднесено дітей у яких спостерігалось: низький словниковий запас; аграматичність мовлення; не бажання спілкуватись з іншими дітьми; відсутність вміння складати розповіді за серіями сюжетних малюнків; не посидючість на заняттях, легка відволікаємось; не логічність у викладі інформації.

Нами було встановлено шкалу оцінювання показників рівня мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку, в тому числі у дітей з порушеннями слуху. За кожен показник досліджуваної якості дитина отримувала бали:

«0» балів – коли показник досліджуваної якості не проявився зовсім;

«1» бал – не проявився зовсім;

«2» бали – показник досліджуваної якості проявився в повному обсязі.

Таким чином, до низького рівня належать діти, які набрали 0 балів; до середнього – 1 – 3 бали; до високого рівня – 4 – 6 балів.

На констатувальному етапі дослідження були використані такі методи діагностування як: педагогічне спостереження, бесіди, анкетування. Дані дослідження надаються в Додатку А.

У процесі спостереження можна було побачити деякі прояви критеріїв та показників мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку, в тому числі у дітей з порушеннями слуху. Взагалі, діти поводити себе досить спокійно, спостереження відбувались на заняттях, у вільний час так і у процесі гри. Для дітей була створена спокійна обстановка для того, щоб в дітей не було негативних емоцій, щоб вони відчували себе розмірено та без тривоги. Загалом, аналіз двох груп показав середній рівень мовленнєвого розвитку у дітей дошкільного віку через те, що деякі батьки не приймають участь у розвитку та бажають виконувати завдання логопеда.

У процесі бесід з дітьми вдалося виявити тих дітей, хто йде на контакт, бажає спілкуватись, добре володіє словниковим запасом. Також вдалося виявити і таких дітей, які не бажають спілкуватися. Вдалося з'ясувати рівень

фонематичного розвитку у дітей, слухової уваги, вміння складати речення. Дітям були поставлені деякі запитання, пропонувалися сюжетні малюнки, за якими повинні були складатися речення та невеликі розповіді. Дивлячись на те, як дитина відповідала на перше запитання – їй ставилися наступні більш складні. Теж саме і з малюнками. Якщо дитині вдавалось скласти речення з серії малюнків, то давалися малюнки складніше і в більшій кількості. У ході цих бесід вдалося з'ясувати з якими з дітей займаються вдома, чи виконують батьки завдання логопеда зі своїми дітьми.

Нами були проведені невеликі бесіди з батьками. Метою цих бесід було виявити наскільки батьки розуміють проблему розвитку мовлення, особливо у дітей з порушеннями слуху, чи слухають та виконують вони поради логопеда, чи розуміють важливість корекційної роботи з дітьми.

Метою анкетування був аналіз мовленнєвого розвитку, вивчення комунікативних потреб, визначення труднощів у сприйнятті та відтворенні мовлення у дітей з порушеннями слуху. У дослідженні взяли участь 20 дітей, які мають порушення мовлення, а також порушення слуху. Анкетування проводилось індивідуально у звичному для дитини середовищі – у кабінеті логопеда. Анкетування було у вигляді простих запитань, які були адаптовані під вік та рівень розвитку кожної дитини. Наприклад, використовувались запитання з короткими відповідями (Так чи ні), а також відкриті запитання для тих дітей, котрі могли дати повну відповідь. Відповіді дітей фіксувались, також були враховані й невербальні реакції учасників, тобто жести, міміка, емоційна реакція дитини.

За результатами спостереження, бесід та анкетування дітей дошкільного віку було поділено на 2 групи, серед яких були діти з порушеннями слуху різного ступеню: експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ).

Серед дітей логопедичних груп з порушеннями мовлення є також діти з порушеннями слуху. В експериментальній групі серед 10 дітей присутні 3

дитини з порушеннями слуху, та в контрольній групі у кількості 10 дітей присутні 3 дитини з порушеннями слуху. Тобто, робота була направлена на розвиток мовлення у дітей з порушеннями слуху, але також в експериментальній групі приймали участь і діти з порушеннями мовлення і зі слухом в нормі. В контрольній групі було також 3 дитини з порушеннями слуху, але в цій групі методична робота в рамках експерименту не проводилась.

У Таблиці 2.1 представлені дані за рівнями мовленнєвого розвитку дітей, в тому числі з порушеннями слуху.

Таблиця 2.1

Рівні розвитку дітей з порушеннями мовлення (у т.ч. з порушеннями слуху) (за результатами констатувального етапу дослідження)

Рівні	ЕГ		КГ	
	АБС	%	АБ С	%
Високий	—	—	2	20%
Достатній	4	40%	6	60%
Низький	6	60%	2	20%
Усього	10	100%	10	100%

Так, на низькому рівні опинились в експериментальній групі (ЕГ) 60% (6) і в контрольній групі (КГ) - 20% (2).

На середньому рівні – експериментальній групі – 40% (у кількості 4 дітей) та в контрольній групі виявлено 60% (у кількості 6 дітей).

На високому рівні – 20% (у кількості 2 дітей) в контрольній групі. Та жодної дитини в експериментальній групі.

Отримавши такі результати на констатувальному етапі дослідження, бачимо, що діти з мовленнєвими порушеннями внаслідок порушень слуху та зі слухом в нормі мають деякі мовленнєві навички, але цим дітям необхідна

логопедична корекційна робота, яка буде направлена на розвиток та удосконалення їх мовленнєвих вмінь та навичок. Необхідний підбір нових методик та прийомів логопедичної роботи, взаємозв'язок батьків зі спеціалістами та їх пряма участь у корекційній роботі поза закладом дошкільної освіти.

На констатувальному етапі дослідження в процесі спостереження, бесід та анкетування вдалося виділити дітей, які проявляють більший інтерес до мовлення, йдуть на контакт із дорослими, проявляють активність на заняттях та бажання дізнаватись та навчатись новому. Також були виявлені і діти з меншою цікавістю, діти, які не бажають розмовляти ні з однолітками, ні з дорослими.

Діти з порушеннями слуху і в експериментальній і в контрольній групах слухопротезовані, тобто в деяких дітей є слухові апарати, а в деяких кохлеарні імпланти. Всі діти частково реабілітовані, але в різних ступенях мають мовленнєві порушення, які притаманні дітям з такою нозологією. Деякі діти заміняють, пропускають або спотворюють звуки, в усіх дітей проблеми зі словниковим запасом, але в різних ступенях. Дітям важко складати граматично правильні речення, складати розповіді із серії сюжетних малюнків.

Діти з порушеннями слуху в цих групах не мають супутніх захворювань, тобто ні нервових, ні когнітивних, ні психічних розладів. Інтелект збережено і діти можуть навчатись разом з нормотиповими за такими ж методиками. Методична розробка направлена на дітей з порушеннями слуху, тобто експеримент націлена, в першу чергу, на їх мовленнєвий розвиток. Але так, як дітей з такою нозологією не багато, в експерименті беруть участь і діти з логопедичної групи з різними мовленнєвими порушеннями.

Ще однією істотною проблемою виявлено те, що деякі батьки, як з дітьми з порушеннями слуху, так і з мовленнєвими порушеннями не до кінця

розуміють важливість корекційної роботи з дітьми поза закладом дошкільної освіти. Не завжди виконують домашні завдання логопеда, які даються індивідуально кожній дитині дивлячись на її проблеми. Це істотно затримує розвиток дітей, так як часів роботи не вистачає на повноцінну корекцію. Логопед розробляє методики і надає завдання за темами для кожної дитини. Ті діти, котрі займаються та закріплюють завдання вдома з батьками розвиваються швидше і отримують кращий результат. Тому на наступному етапі нашого дослідження будемо впроваджувати також і консультації для батьків, з метою їх участі у корекційній роботі. Не залежно від нозології батьки грають ключову роль, тільки у взаємній допомозі та роботі спеціалісти з батьками досягнуть гарних результатів з дітьми.

Отже, після того як були зібрані дані та інформація, можна зробити висновок, що не всі діти достатньо займаються, не всі розуміють і не всі бажають користуватися мовленням в повній мірі в повсякденному житті, у спілкуванні з дорослими та однолітками, не завжди можуть доцільно використовувати мовлення в конкретних ситуаціях.

Ми дійшли висновку про необхідність розроблення методики роботи з дітьми старшого дошкільного віку із мовленнєвими вадами, яка буде підвищувати мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку у тому числі у дітей з порушеннями слуху.

2.2. Організація та проведення дослідження з впливу логопедичної роботи на розвиток дітей з порушеннями слуху

За результатами даних, отриманих на констатувальному етапі нашого дослідження було ухвалене рішення про роботу з експериментальною групою у кількості 10 дітей над підвищенням їх мовленнєвого розвитку. В цій групі дітей пристуні 3 дитини з порушеннями слуху. Контрольна група у кількості 10 дітей, яка мала, в свою чергу, також 3 дитини з порушеннями

слуху займалась за стандартною програмою і не мала додаткового впливу за розробленою методикою.

Для підвищення рівнів показника розрізнення фонем на слух, який відносився до першого критерію «фонетико – фонематичний розвиток», нами були розроблені і проведені такі заняття: логоритмічне «Ми у гостях музичного оркестру» та логопедичне корекційно – розвивальне заняття на тему «Шукаємо звукиків друзів».

Заняття «Ми у гостях музичного оркестру».

Мета: розвиток слухового сприймання, як мовленнєвих, так і немовленнєвих звуків; розрізнення фонем рідної мови; зіставлення звуків музичних інструментів із їх предметами; розвиток слухової уваги; навчання назв музичних інструментів; виховання посидючості, уважності.

На початку заняття був сюрпризний момент у вигляді гостя – іграшки Ведмедя. У процесі заняття використовувались як іграшкові музичні інструменти, так і їх ілюстрації в житті. Також використовувались аудіозаписи із звучанням цих інструментів. Дітям була проведена дихальна гімнастика для розвитку мовленнєвого дихання. Всі діти брали участь у занятті, надавалась можливість кожному послухати і назвати інструменти.

Діти проявляли зацікавленість, розповідали який інструмент їм сподобався більше всього. Велика увага надавалась дітям з порушеннями слуху.

Заняття «Шукаємо звукиків друзів».

Мета: навчити чути й розпізнавати звуки мовлення, розвивати вміння виділяти окремі звуки у словах, правильно вимовляти звуки в мовленні, виховувати уважність, спостережливість та зацікавленість на заняттях.

На початку заняття був організаційний момент у вигляді привітання у грі. Дітям пропонувалось привітати звуки за допомогою гри «Плескай у долоньки». Далі логопедом була проведена артикуляційна гімнастика для розвитку артикуляційного апарату дітей. Упродовж заняття дітям

пропонувалось багато цікавих дидактичних завдань з метою розвитку слухового сприйняття, розрізненню фонем на слух.

Діти швидко розуміли завдання, із задоволенням їх виконували. Виконання завдань дітьми підкріплювалось зі сторони логопеда позитивними емоціями для того, щоб у дітей була мотивація брати участь в завданнях та логопедичних іграх.

Для закріплення у кінці заняття були обрані такі прийоми як гра «Мікрофон» та «Рефлексія». Діти щиро відповідали на запитання, розповідали які ігри їм сподобались, зрозуміли які саме звуки ми шукали, ділились емоціями з логопедом та зі своїми друзями.

За другим показником: уміння правильно вимовляти звуки рідної мови, нами були розроблені логопедичні вправи для формування мовленнєвого дихання та логопедичне заняття «Подружка «С».

Вправа на дихання: Хмаринка.

Мета: формування мовленнєвого дихання (відрізнити носове, грудне, діафрагмальне), навчити дітей вдихати носом і видихати ротом, розвивати довгий керований видих, виховувати посидючість, витримку.

Обладнання: вата для імітації хмарок, трубочки та склянки з водою, розрізані на маленькі шматочки папірці.

Дихальні вправи стимулюють роботу мозку за рахунок насичення киснем, що в свою чергу, допомагає когнітивній діяльності дітей. Внаслідок цього покращується увага, пам'ять, концентрація, що важливо для засвоєння подальших мовленнєвих навичок.

Дітям було цікаво виконувати вправи завдяки використанню різного обладнання. Їм було цікаво дихати на ватні хмарки, робити бульбашки в стакані з водою за допомогою трубочок, розрізати папірці на шматочки та дути один на одного, грати в футбол з легенькими папірцями за допомогою дихання і так далі.

Логопедичне заняття Подружка С.

Мета: навчити дітей правильно вимовляти звук [С] із використанням зорового, тактильного та слухового контролю; розвивати фонематичний слух, мовленнєве дихання, артикуляційну моторику; закріпити звук [С] у складах та словах; виховувати уважність, зацікавленість.

Обладнання: дзеркала для кожної дитини, картки із зображенням предметів зі звуком [С], картки зі складами з цим звуком, іграшкова змія (асоціація зі звуком [С]), мильні бульбашки, картки з артикуляційними схемами.

На початку заняття була використана гра – привітання «Привітайся зі звуком» та дихальна вправа «Задуй свічки на торті». Далі була артикуляційна гімнастика з використанням дзеркала для того, щоб діти бачили правильне положення губ та язика. Наступним етапом була постановка звука [С], після цього його автоматизація у складах. Після цього була проведена автоматизація цього звуку в словах і потім його фонематичне розрізнення.

На всіх етапах заняття використовувались різні логопедичні вправи та ігри, завдяки яким дітям було цікаво, вони із задоволенням брали участь і просили, щоб завдання повторювались ще раз. На занятті нам вдалось правильно артикуляційно показати положення язика при проговоренні звука [С], що допоможе дітям швидше його автоматизувати і повторювати вдома з батьками.

В заключній частині був підсумок заняття де діти відповідали на запитання та отримували похвальні наліпки. Також для цього заняття було підготовлене домашнє завдання для кожної дитини за участю батьків. В тому числі і дітям зі слуховими порушеннями.

Для підвищення рівня наступного показника: наявність або відсутність звукових порушень (пропуски, заміни, спотворення), нами було розроблено ряд завдань, а саме логопедичне заняття з використанням карток зі словами та малюнками предметів; логопедичне заняття «Весняна галявина», автоматизація звука «В» в прямих складах та словах.

Заняття Іграшки

Мета: формування та розширення словникового запасу за темою іграшки, розвивати розуміння значення слів, зорово – слухове сприймання, мовленнєвий слух, активізувати словотворення, розвивати артикуляційні навички, дрібну моторику, увагу, виховування посидючості.

Обладнання: картки із зображенням іграшок, картки зі словами – написами цих іграшок, магнітна дошка, ігрові предмети, дзеркала.

На початку корекційного заняття було привітання, після цього проведена артикуляційна гімнастика та мовленнєва гра.

Далі був етап актуалізації лексики, тобто показ малюнків із зображенням іграшок і постановка дітям питань. Після цього було проведено співвіднесення слова і зображення та мовленнєва гра «Що зникло?». Наступним було проведення вправи на побудову речень та в заключення гра «Що я сховав?», в якій брали участь всі діти.

В заключній частині була «рефлексія», дітям ставились запитання. Діти правильніше стали співвідносити слова та зображення, почали використовувати слова з лексичної теми у простих реченнях, активізувалась мовленнєва ініціатива.

Заняття Весняна галявина (автоматизація звуку В).

Мета: розвиток фонематичного слуху, уваги, пам'яті, збагачування активного словника на тему «весна», формувати правильну вимову звуку [в], виховування активності, посидючості.

Матеріал: картки та малюнки з зображенням предметів зі звуком [в], іграшки весняних предметів, дзеркала.

На початку заняття було привітання у вигляді логопедичної лічилки, далі проведена дихальна гімнастика та артикуляційна хвилинка з використанням дзеркал.

В основній частині були задіяні ігри з використанням карток, малюнків з предметами. Гра «Що є на весняній галявині?», гра «Упіймай звук». Дуже

цікава гра «Закінчи речення». Наступною діяльністю було складання опису малюнка «Весняна галявина».

Після цього з дітьми була проведена рухлива гра для відпочинку та переключення уваги. Після цього дітям була запропонована гра «Виклади слово» та мовленнєве лото «Що на літеру в?».

Наприкінці заняття була проведена бесіда на тему заняття та задані запитання дітям. Діти чіткіше стали впізнавати звук [В] у різних позиціях, формувати фрази зі словами зі звуком [В] та підвищилась мотивація до мовлення через гру та наочність.

Далі проводилась робота над підвищенням рівнів такого показника, як вимова з інтонаційною виразністю. Для цієї роботи нами були розроблені та проведені такі завдання: театралізація казки «Троє поросят», та логопедичне заняття «Граємо з емоціями».

Театралізація казки Троє поросят.

Мета: розвиток зв'язного мовлення, розвиток інтонації, виразності мовлення. Формування чіткої вимови, дикції; інтонаційне виділення персонажів. Удосконалення в дітей вміння висловлювати думку в діалозі. Розвиток емоційної виразності, міміки та жестів у дітей. Виховання у дітей доброзичливість, уміння працювати в колективі.

Обладнання: костюми та маски, декорації у вигляді будиночків, дзеркала для роботи над артикуляцією.

Заняття поєднувало у собі театралізацію з елементами корекційного логопедичного заняття

На початку заняття було привітання у вигляді гри, у якій діти вітались як герої казок. Далі проведена фонетико – артикуляційна зарядка для підготовки до виступу. Наступним етапом було читання казки логопедом з інтонаційним виділенням героїв. Потім дітям пропонувалось обрати героїв для театралізації, кожна дитини отримала свої слова, що було важливим етапом для того, щоб у дітей розвивалась пам'ять.

Дітям також була запропонована вправа «Повтори як герой» для розвитку інтонації, сили голосу та дикції. Дітям сподобалась ця вправа через те, що вони відчули себе справжніми героями казки.

Під час самої театралізованої гри діти проявляли активність, логопед вправляв в інтонаційній виразності. В казці використовувались дихальні вправи та елементи артикуляційної гімнастики.

Театралізовані ігри, ігри – драматизації допомагають розвивати у дітей інтонацію, дикцію, силу голосу. Завдяки тому, що дітям роздаються ролі, то їм необхідно вивчити слова – репліки, що позитивно впливає на розвиток пам'яті.

Для закріплення заняття було обране словесне переказування дій, інтонаційні повтори та робота над реченнями.

Логопедичне заняття Граємо з емоціями.

Мета: розвиток інтонаційної виразності мовлення, розвиток вміння регулювати силу голосу, темп, ритм; розвивати слухову увагу та комунікативні навички. Формувати словник емоційної лексики. Виховувати уважність, любов до занять.

Матеріали та обладнання: дзеркала, картки з емоціями, іграшковий мікрофон, іграшки або картинки з ситуаціями, міміко – емоційні маски.

На початку заняття привітання розпочиналось із вітання з різною інтонацією та емоціями. Це було зроблено для того, щоб діти відразу занурились у світ емоцій і зрозуміли коли доречно їх проявляти.

Обов'язково виконувалась артикуляційно – дихальна розминка. В основній частині були використані такі вправи, як «Скажи з емоцією», вправа «Голос настрою», вправа «Впізнай емоцію», вправа «Сценка з емоцією» (з елементами театралізації), вправа «Склади фразу з настроєм».

В заключній частині була проведена рефлексія – гра та гра «Інтонаційний парканчик». Дітям пропонувалось виражати свої емоції

обравши картки, емоційно відповідати на запитання логопеда. Інтонаційно виразно брати участь у діалогах.

В кінці заняття були використані фішки за активність для підняття емоційного настрою у дітей.

Далі була проведена робота за визначеним нами другим критерієм: лексико – граматичний розвиток та його першим показником: обсяг активного та пасивного словника.

Для цього проводилась робота з картками та малюнками за лексичною темою «Усі професії важливі»; логопедичне заняття з використанням арт – терапії «Вишиванка – символ Батьківщини».

Заняття Усі професії важливі.

Мета: розвиток словникового запасу дітей, вправлення в узгодженні іменників з прикметниками, формування правильної звуковимови, формування граматично правильного мовлення й уміння користуватися зоровими опорами (картками, малюнками). Активізувати вживання слів у реченнях і міні – діалогах. Виховування уважності, посидючості.

Матеріал: були використані картки та малюнки з зображенням професій, предметні атрибути, картки з дієсловами, іграшкові предмети, магнітна дошка, дзеркало для артикуляційної гімнастики, логопедичні фішки або смайли.

Як організаційний момент були використані загадки для активізації розумової активності у дітей. Наступний етап це ознайомлення з лексикою, вправа «картка – слово – дія». Далі артикуляційна хвилинка. Головна частина заняття складалась з роботи з картками. Використовувались вправи, які були направлені на розвиток словника, вправлення в узгодженні іменників з дієсловами. Далі були вправи на складання речення за малюнками із використанням слів за лексичною темою. Також на цьому занятті була використана рольова міні – гра для роботи над інтонацією та емоційністю мовлення.

Для закінчення заняття була обрана гра «Професія – предмет – дія» та рефлексія. Діти на занятті були активні, проявляли інтерес до нових слів – професій, відповідали на запитання.

Важливими методичними акцентами на цьому занятті була постійна зорово – слухова підтримка у вигляді жестів, малюнків, артикуляції; необхідна повільна мова логопеда з виділенням складних звуків. Необхідні постійні повтори, міміко – жести, паузи – для дітей з різним рівнем слухового сприймання. При утрудненні відповіді необхідно логопеду використовувати структурні підказки.

Логопедичне заняття Вишиванка – символ Батьківщини.

Мета: формування правильного мовлення, зокрема звуковимову, зв'язне мовлення, лексико – граматичну правильність. Ознайомлення дітей з поняттям вишиванки як символи України. Розвивати мовленнєву активність через мистецьку діяльність (розмальовування вишиванки). Виховувати патріотичні почуття, любов до Батьківщини, рідної мови.

Матеріали: зображення вишиванок, чорно – білі шаблони вишиванок для розмальовування, словникові картки зі словами, дзеркала для артикуляції, українська музика для фону.

На початку заняття використовувалась гра – привітання «Я – Україна». Далі була проведена дихальна гімнастика та артикуляційна гімнастика. Далі дітям було розказано що таке вишиванка, що вона означає в українській культурі, що вона позначає для українців. Далі за пропонувалось дітям послухати різну українську музику та пісні і визначити які мелодії сумні, а які веселі. За допомогою карток дітям були запропоновані слова пов'язані з Україною. Завдяки цим вправам вдалося визначити та розширити рівень словникового запасу дітей за темою «Україна».

Наступним етапом була арт – терапевтична частина. Дітям було запропоновано розмалювати вишиванку. При цьому паралельно логопед дає

мовні завдання, наприклад якого кольору вишиванка, якою буде твоя вишиванка, що ти вишив на вишиванці.

Далі розвиток мовлення та закріплення лексики. Дітям були запропоновані вправи з картками «Збери слова до вишиванки», запропонувати скласти речення із серії малюнків.

Як заключна частина була рефлексія, гра «Закінчи речення».

Методичними акцентами було використання зорових опор, проведення артикуляційної гімнастики, постійне закріплення лексики в активному мовленні дітей. Використання арт – терапії в даному занятті знижує напругу, сприяє комунікації та самовираженню. Дуже важливо, щоб логопед постійно контролював вимову, надавав зразок та підказував при необхідності структуру речення.

Так як, експеримент проводиться, в тому числі, і з дітьми з порушеннями слуху, то ми обов'язково вправляємо цих дітей у правильній звуковимови.

Для роботи над показником знання слів узагальнювання розроблені такі завдання та ігри: дидактична логопедична гра «Назви мені одним словом»; логопедична гра «Склади відповідь».

Логопедична гра Назви мені одним словом.

Мета: розвиток лексичного запасу та словотворення, удосконалення мовлення та збагачення словникового запасу, вправляння в узагальненні та категоризації предметів.

Обладнання: використовувались картки зі словами та зображеннями різних предметів, ігрові та натуральні предмети різних категорій.

Дітям було цікаво грати в цю гру, так як було багато наочного матеріалу, який можна було не тільки побачити, а ще й відчутти на дотик. В процесі цієї гри логопед показував групи предметів або їх називав і дітям потрібно було назвати цю групу одним словом, наприклад транспорт, одяг тощо. Варіантом також було запропонувати дітям узагальнити групу

прикметників одним словом, наприклад розмір який? – великий, середній, маленький. Такий варіант складніше, особливо для дітей з порушеннями слуху, так як часто в них є проблеми з означеннями розмірів, величини і тому подібне. У процесі гри логопед проводить підтримку і корекцію, тобто ставить навідні питання за необхідності, підказує, повторює декілька разів нові слова. Обов'язково необхідно просити дитину називати слова граматично правильно і закріплювати їх повторенням.

Як закріплення пропонуємо дітям по черзі самим підібрати слова та запропонувати узагальнюючі поняття. Використовуючи цю гру як методику ми починаємо з простих категорій і поступово ускладнюємо завдання. Обов'язково заохочуємо дитину до пояснення свого вибору, тобто направляємо на відповідь на запитання повним реченням. Як матеріал використовуємо тільки якісні, яскраві картинки або предмети для кращої наочності.

Дітям було цікаво, вони проявляли активність, раділи свої правильним відповідям, намагались говорити граматично правильно.

Логопедична гра Склади відповідь.

Мета: розвиток зв'язного мовлення, формування в дітей навичок будови речень, удосконалення граматичної правильності мовлення, розширення словникового запасу, виховання уважності.

Обладнання: використовувались картки з питаннями або сюжетними малюнками та картки зі словами або реченнями.

На протязі завдання дітям ставились запитання, які потребували розгорнутої відповіді, наприклад що ти любиш їсти? Що ти бачиш на малюнку? Дитина, в свою чергу, повинна скласти повну відповідь реченням або кількома реченнями, намагаючись відповідати логічно і граматично правильно. Якщо в дитина були труднощі, то логопед допомагав, ставлячи додаткові навідні запитання або пропонував ключові слова для відповіді.

Згодом завдання були більш складні для того, щоб розвивалось вміння складати складні речення або розповідати історії.

Після декількох запитань логопед пропонував проаналізувати разом із дитиною відповіді, звертав увагу на правильність побудови речення і допомагав виправити помилки.

Обов'язково дитину заохочували говорити повними реченнями та схвалювали навіть якщо вона допускала помилки. Використання ігрової форми робить для дитини заняття більш цікавим і зберігає його інтерес на протязі всієї діяльності. Звісно, важливо підбирати питання для дітей згідно їх віку мовленнєвого рівня. Діти були активні, зацікавлені, проявляли інтерес до нових, більш складних запитань.

Для підвищення рівня показника: граматична правильність мовлення обрані такі завдання: логопедичне заняття «В гостях у звірят – вчимося правильно говорити»; інтегроване логопедичне заняття з використанням нетрадиційної техніки малювання «Домашні тварини».

Логопедичне заняття «В гостях у звірят – вчимося правильно говорити»

Мета: розвивати зв'язне мовлення у дітей, вправлення у правильній вимові звуків, збагачення активного та пасивного словника у дітей, розвивати фонематичний слух та граматичну правильність мовлення, виховання доброзичливого ставлення до тварин.

Обладнання: зображення тварин та іграшкові звірі, дзеркала, артикуляційні картки та схеми, аудіозаписи голосів тварин, магнітна дошка.

На початку були прочитані віршики про звірів з елементами загадок. Діти відгадували загадки і в гості приходила відгадана тваринка.

Потім проводилась дихальна гімнастика для стимуляції правильного мовленнєвого дихання. Наступним етапом була артикуляційна гімнастика за допомогою схем, вона проводилась перед дзеркалами, щоб діти бачили правильне артикуляційне положення язика, губ.

Далі були розіграні ігрові ситуації, в яких дітям необхідно було допомагати звірятам складати речення, відповідати на розширені запитання, складати опис предметів, узгоджувати іменники з прикметниками. Прослуховувались аудіозаписи голосів тварин і дітям потрібно було відгадати що це за тварина і дати повну відповідь. Особливо важливим це завдання було для дітей із порушеннями слуху, як розвиток слухового сприймання. Потім була проведена логоритмічна зарядка «У лісі».

Підсумовуючи заняття діти повторювали кого вони зустріли і описувала кожну тварину двома – трьома словами, далі проведена була хвилинка самоперевірки, коли кожна дитина повинна була скласти маленьке речення. Після цього обов'язково похвала та вручення кожній дитині смайлика – наліпки для заохочування участі в усіх наступних заняттях.

Діти проявляли на заняттях активність, емоційну зацікавленість у спілкуванні один з одним, активно брали участь у діалогах, намагались відповідати на запитання повними реченнями.

Інтегроване логопедичне заняття з використанням нетрадиційної техніки малювання Свійські тварини

Мета: формування правильної вимови звуків, розширення активного словникового запасу на тему «Свійські тварини»; розвиток зв'язного мовлення – опис, розповідь, відповіді на запитання. Розвиток дрібної моторики рук через нетрадиційну техніку малювання. Виховання бережливого ставлення до тварин, посидючості, уяви та фантазії.

Обладнання: зображення свійських тварин, гуашеві фарби, пензлі, папір, пластикові виделки, губки, ватні палички, стакани з водою, серветки; дзеркала для артикуляційної гімнастики.

На початку заняття було проведене привітання за допомогою плескання у долоні. Далі проведена розширена бесіда про свійських тварин, які дітям відомі, де вони живуть, яких тварин можуть назвати. Вправляла

дітей в повній відповіді. Далі повторювались цільові звуки через веселу артикуляційну гімнастику перед дзеркалами.

Наступним етапом було ознайомлення з лексичною темою, дітям демонструвались картинки свійських тварин, обговорювались їх назви, особливості, що вони їдять, як виглядають. Проведена гра «Хто як говорить?» - імітація звуків тварин.

Далі перейшли до практичної частини, тобто малювання нетрадиційними техніками. Кожна дитина обирала образ своєї тварини, використовуючи малювання нетрадиційними предметами. Вчитель-логопед на момент малювання стимулював дітей до мовлення: пропонував різні питання кожній дитині, допомагав складати опис та речення про обрану тварину. На занятті робився акцент на вживання правильних слів, правильної вимови.

Далі була організована презентація робіт для стимулювання мовлення. Кожна дитина показувала свою роботу і розповідала про неї. Вчитель-логопед в цей час її направляв, коригував та схвалював.

Наприкінці заняття повторювали нові слова, заохочували до подальшої роботи. На занятті була створена доброзичлива атмосфера для стимуляції мовлення, тому діти проявляли ініціативу у відповідях, багато розповідали, були активні та емоційні.

Для поліпшення рівнів наступного показника – побудова речень були обрані такі вправи та завдання як складання оповідань за допомогою мнемоблиць; використання альбому ілюстрацій з діалогами.

Логопедичне заняття Складання оповідань за допомогою мнемоблиць.

Мета: активізація уваги та пам'яті, розвиток словникового запасу та граматичної правильності мовлення, формування навичок структурованого мовлення за допомогою мнемоблиць, розвиток зв'язного мовлення та вміння складати оповідання, виховувати активність, посидючість на занятті.

Обладнання: мнемю таблиці з ключовими питаннями, картинки для ілюстрації оповідань, розмальовки або картинки для творчої частини заняття.

На початку заняття проведено привітання та бесіда про те що таке оповідання і навіщо потрібно вміти складати історії. Далі діти були ознайомлені із мнемю таблицями, що це таке, як вони виглядають і навіщо вони потрібні. На дошці розміщувались мнемю таблиці за певними темами. Кожній дитині пропонувалось скласти оповідання за схемою мнемю таблиці. Перший раз діти складали оповідання разом із вчителем-логопедом, за зразком, відповідали на запитання. Під час складання вчитель-логопед коригував вимову кожної дитини, допомагав підбирати формулювання.

Була проведена гра «Додай речення» - починаємо з простого речення, діти по черзі додають по реченню за пунктами мнемю таблиці. Далі було запропоновано намалювати малюнки до тих оповідань, які сподобались дітям найбільше. При цьому логопед вправляв дітей у розповіді своєї історії, використовуючи малюнок, як опору.

Наприкінці заняття проводилось обговорення що дізнались нового, закріплення успіхів та похвала дітей. Кожній дитині було надано домашнє завдання скласти оповідання за мнемю таблицею. На наступному занятті домашнє завдання перевірялось.

Складності таблиць підбирались в залежності від рівня мовленнєвого розвитку кожної дитини, були враховані індивідуальні особливості кожної дитини та її потреби, заохочуємо дітей до висловлювання повними реченнями.

Завдання Використання альбому ілюстрацій з діалогами

Мета: формування вміння будувати прості та розширенні діалоги, закріпити вживання мовленнєвих структур — запитання та відповідь, збагачування словникового запасу на побутові, пізнавальні та соціальні теми, розвиток уваги, пам'яті, зв'язного мовлення, виховування культури мовленнєвого спілкування.

Матеріали: логопедичні альбоми з діалогами на різні теми (у побуті, магазин, дитячий садок, прогулянки), картки з репліками та питаннями, іграшкові мікрофони, дзеркала, магнітна дошка.

На початку заняття вчитель-логопед звертав увагу на правильну вимову у дітей. Далі проводилась артикуляційна гімнастика з дзеркалами. На вступній бесіді були декілька запитань дітям, наприклад чи люблять вони розмовляти? Чи люблять спілкуватися з друзями? Бесіда про те, що діалог це розмова між двома або кількома людьми. І відразу пояснення від вчителя-логопеда про те, що на занятті будемо тренуватися вести різні діалоги за малюнками.

Дітям показували картки з ілюстрацією певної події і дитина за допомогою допоміжних запитань повинна була скласти діалог. Далі роздавались картки з репліками і дітям необхідно було знайти логічну відповідь на іншій картці, тобто продовження діалогу. Гра проходила або в парі з вчителем-логопедом або в парі з однолітком. Наступне завдання «Говорить малюк» - обирались малюнки із ситуацією, дитина обирала персонажів та вела діалог від їхнього імені. Для ігрової ситуації використовувались іграшкові мікрофони.

На протязі заняття використовувався альбом з різними діалогами на різні теми. Дітям пропонувались діалоги дивлячись на рівень їх мовленнєвого розвитку.

Наприкінці заняття повторювалось що таке діалог, що треба робити коли ти з кимось говориш. Для закріплення дітям була запропонована міні – рольова гра у парах: вчитель-логопед давав дітям прості ситуації для короткого діалогу. Обов’язкова похвала за старання, розповідь дітям про те, що говорити це цікаво і важливо і те, що діалог допомагає дружити.

Після цього кожній дитині було надано індивідуальне домашнє завдання для виконання з батьками. Придумати короткий діалог та

намалювати малюнок до нього. На наступному занятті домашні завдання перевірялись і діалоги проговорювались з дітьми.

Завдяки цим завданням діти навчилися вести короткі діалоги, ставити запитання та відповідати на них, у них сформувалось розуміння структури мовленнєвого спілкування, також діти закріпили уміння використовувати етикетні фрази – вітання, подяка, прощання; у них покращилась артикуляція та мовленнєва активність.

Наступний критерій - розвиток зв'язного мовлення. Першим показником над підвищенням рівня якого працювали було уміння будувати розповідь за сюжетними малюнками. Для цього ми обрали заняття з елементами казкотерапії «Ледача подушка» та заняття з розвитку зв'язного мовлення (складання описових розповідей про живі об'єкти природи).

Заняття з елементами казкотерапії Ледача подушка

Мета: розвиток зв'язного мовлення та вміння слухати та переказувати, удосконалення вимови проблемних звуків, розширення словникового запасу та активізація емоційно – образного мислення; виховання працьовитості, відповідальності, позитивного ставлення до праці; створення умов для зниження тривожності у дітей та бажання використання мовлення.

Обладнання: ілюстрована подушка, картинки із зображенням предметів з казки, дзеркала, мнемо таблиця для переказу, заспокійлива музика для казко терапевтичної частини.

На початку заняття було привітання та створення доброзичливої атмосфери для дітей. Дихальна гімнастика для розвитку мовленнєвого дихання.

Дітям прочитали казку В. Сухомлинського «Ледача подушка». Були поставлені запитання з метою формування емоційного співпереживання та стимулювання мовлення через діалог. Після цього була проведена артикуляційна гімнастика з дзеркалами для стимулювання мовленнєвої діяльності дітей. Наступною діяльністю були розвивальні мовленнєві ігри

для словотворення та формування вміння відповідати на запитання. Після цього дітям було запропоновано зробити переказ казки за допомогою мнемо таблиці. Кожна дитина складала переказ. Вчитель-логопед допомагав, ставлячи запитання та вправляючи у правильності вимовляння.

В якості закріплення та підсумків дітям ставились запитання, міні – рефлексія – показати мімікою як дитина себе почуває. Обов'язкова похвала кожної дитини за її старання.

На занятті діти брали активну участь в обговоренні казки, активізували мовлення через образ, покращували вимову та артикуляційну моторику, формувались позитивні соціальні установки – допомога та відповідальність.

Заняття з розвитку зв'язного мовлення складання описових розповідей про живі об'єкти природи.

Мета: розвивати зв'язне мовлення у дітей через опис живих об'єктів природи, формувати вміння будувати описову розповідь за планом, збагачувати словниковий запас прикметниками та дієсловами, виховувати пізнавальний інтерес і бережливе ставлення до природи.

Обладнання: картинки та фото живих об'єктів природи (тварини, птахи, квіти, дерева), мнемо таблиці та опорні таблиці для складання описових розповідей, картки зі словами – допоміжними (колір, форма, де живе, що робить), магнітна дошка, предмети для гри в дослідника у вигляді лупи, бінокля, записника.

На початку заняття було привітання та створення позитивної атмосфери. Далі вправа – «Природознавець прокидається» - руханка із зображеннями як діти йдуть на природу.

Далі на заняття було ознайомлення з планом опису, для цього використовувались мнемо таблиці та опорні схеми. При цьому вчитель-логопед пропонував різні запитання. Наступною діяльністю було завдання «описуємо разом» - показування картинки, діти відповідали на запитання за планом і складали колективний опис. Потім були індивідуальні описи,

кожній дитині давали свої картинки і пропонувалось описати за опорними схемами. Якщо дитині було важко, то пропонували попрацювати в парі з іншою дитиною. Далі навпаки, вчитель-логопед робив опис, а діти відгадували хто це і називали словом.

На заняттях діти були активними, вони залюбки приймали участь та допомагали тим дітям, у котрих виходило трохи складніше.

Наступний показник – послідовність і логічність викладу інформації. Для цього було розроблено такі завдання: інтегроване логопедичне заняття «Склади оповідання» (за власним досвідом) з елементами малювання та дидактична гра «Опиши предмети».

Логопедичне заняття Склади оповідання (за власним досвідом) з елементами малювання.

Мета: формування навичок побудови зв'язного висловлювання за власним досвідом дитини; навчити послідовно передавати події у часі; збагатити активний та пасивний словники; формувати вміння слухати та доносити думки до слухача; розвивати мовленнєву пам'ять, уяву, логічне мислення; розвиток граматично правильного мовлення; виховувати бажання ділитися враженнями, поважати іншого.

Обладнання: альбоми, олівці, картки з опорними словами та малюнками, дзеркало.

На початку заняття була проведена артикуляційна гімнастика перед дзеркалом та дихальна гімнастика. Після цього дітям запропонували пригадати цікаві історії з життя і намалювати їх.

Дітям задавали запитання – виклики, наприклад розкажи, що тобі сподобалось останнім часом? Куди ходили з батьками? Далі давались опорні запитання такого плану, як що ви робили? Хто був з тобою? Далі за допомогою вчителя-логопеда дитина формулювала розповідь за планом: початок, основна подія, кінець. Якщо дітям було важко, то використовувались схеми – підказки або піктограми. Вчитель-логопед під час

складання розповіді корегував граматичну правильність мовлення, побудову речень, лексику. Далі дітям було запропоновано намалювати ілюстрацію до своєї розповіді та повторно переказати цю розповідь. Як заохочення дітям пропонували розповісти свою історію батькам вдома.

Завдяки цим завданням діти навчились самотійно або з мінімальною допомогою дорослого скласти невеликі оповідання. У дітей проявилась цікавість та інтерес до складання розповідей про себе, своє життя. Таким чином, ми формували у дітей емоційно – мовленнєву впевненість.

Дидактична логопедична гра Опиши предмети

Мета: розвиток зв'язного мовлення, збагачування словникового запасу, формування в дітей вміння описувати предмети за планом, коригування граматичної структури – узгодження іменників з прикметниками, вживання дієслів у правильній формі, стимулювання у дітей мовленнєвої діяльності.

Матеріал: набори картинок, малюнків, іграшок, реальних предметів; опорні картки – підказки, дзеркала для артикуляційної гімнастики, сенсорні мішечки.

Для того, щоб дітям було легше описувати предмети спочатку надавали дітям план підказку з навідними питаннями. Далі завдання ускладнювало то, що схему забирали і дитині потрібно було по пам'яті у певному порядку відтворити ці питання та описати предмет.

Вчитель-логопед описував предмети, діти їх вгадували. Дітям пропонувалось самим описати предмети, при труднощах допомагав дорослий. Предмети використовувались від найпростіших до більш складних, з урахуванням мовленнєвих можливостей дитини. Далі було цікаве завдання з сенсорним мішечком. Дитина на дотик шукала в мішечку заховані предмети та не дивлячись описувала цей предмет також у певному порядку. Дорослий постійно робив мовленнєвий супровід, використовуючи навідні питання. Дітям, котрі проявляли більш високий рівень мовленнєвого розвитку збули запропоновані ускладнення гри у вигляді обмеженого часу

опису, не більше однієї хвили та складання коротенької історії з цим предметом.

Дітям гра сподобалась, вони проявляли цікавість, були активні, допомагали один одному. Під час гри діти вчилися будувати зв'язні висловлювання, удосконалювали свій словниковий запас, розвивали уяву, пам'ять, увагу. Вчилися викладати інформацію у певній логічній послідовності.

Для підвищення рівнів наступного показника – здатність взяти участь та підтримати діалог були обрані такі заняття: логопедичне заняття «Бережіть нашу дружбу» та розвивальне заняття «Інтерв'ю для лісової газети».

Логопедичне заняття на тему Бережіть нашу дружбу

Мета: збагачення лексики на тему «дружба», «друг», «добрі вчинки»; формування навичок побудови зв'язних висловлювань про дружбу; розвиток вміння брати участь у діалогах; удосконалення граматичної правильності мовлення; розвиток мовленнєвого дихання, дикції та артикуляції; корекція комунікативних труднощів – сором'язливість, невміння взаємодіяти з однолітками; виховання поваги один до одного.

Матеріали: ілюстрації на тему «Дружба», картки з прикметниками та дієсловами для опису, дзеркала для артикуляційної гімнастики, логопедичне лого «добрі – погані вчинки», аркуші паперу та олівці, логопедичний альбом з діалогами.

На початку заняття провели привітання у формі гри «Передай усмішку другу», «Дай п'ять по дружбі». Далі було психоемоційне налаштування на позитивне проведення часу на занятті. Наступним етапом було проведення артикуляційної гімнастики з дзеркалами для того, щоб діти могли бачити правильне артикуляційне положення артикуляційного апарату.

У вступній бесіді була обговорена тема дружби, що це таке, навіщо вона потрібна, яким має бути друг і так далі. Далі був комплекс

логопедичних ігор та завдань. Наприклад, гра «Який мій друг?» - гра націлена на словникову роботу + граматику. Діти обирали картки з прикметниками або малюнком та продовжує речення. Далі було запропоновано логопедичне лото «Добрі – погані вчинки», діти вчилися відрізняти добрі та погані вчинки і розгорнуто пояснювати чому саме так.

Наступним завданням було використання логопедичного альбому з чергою діалогів. На даному занятті дітям давались ілюстрації діалогів саме на тему дружбу, діти вчилися співпрацювати один з одним, не починати свої репліки поки не договорить перший, поважати один одного. Діалоги були дітям цікаві, вони з радістю приймали участь.

Після цього дітям було запропоновано намалювати свого друга та скласти невеликий діалог зі своїм другом.

Наприкінці обов'язкова позитивна мотивація для подальшого бажання у дітей працювати на заняттях та спілкуватися один з одним. Діти змогли назвати якості своїх друзів, зрозуміли значення дружби, покращили зв'язне мовлення, підвищили мотивацію до комунікації.

Останнім показником для якого були розроблені завдання та ігри було – вміння розгорнуто відповідати на запитання. Заняття з переказом української народної казки «Лисиця та ведмідь» та логопедичне завдання «Міркування».

Заняття з переказом української народної казки Лисиця та ведмідь.

Мета: ознайомлення дітей з українською народною казкою «Лисиця та ведмідь», формування вміння слухати, розуміти і переказувати текст змісту казки; збагачувати активний словник дітей, активізувати вживання прикметників, дієслів, подолати труднощі у побудові речень, виховувати любов до народної творчості, розвивати моральні якості у дітей.

Обладнання: ілюстрації з героями казки, паперові фігурки, піктограми, план – схема казки, дзеркала для артикуляційної гімнастики, аркуші паперу для творчого завдання.

На початку заняття було привітання та налаштування на роботу. Далі проводилась дихальна гімнастика для розвитку правильного мовленнєвого дихання та артикуляційна гімнастика з дзеркалами.

Під час читання казки вчитель-логопед супроводжував її показом ілюстрацій. За потреби нові не зрозумілі слова пояснювались дорослим. Далі ставились питання за текстом казки і діти давали на них відповіді. Далі пропонувалось робити переказ, як індивідуальний, так і колективний переказ коли діти по черзі продовжували.

Після переказу було завдання описати героїв казки та гра «Закінчи речення». Завдання давались всім дітям, але згідно особливостей їх мовленнєвого розвитку. Дітям з порушеннями слуху було трохи складніше, тому їм давались найпростіші варіанти завдань.

Потім дітям було запропоновано творче завдання, в якому було необхідно намалювати ілюстрацію до прослуханої казки.

Діти на занятті були активні, всі приймали участь. Всі діти отримали наліпки для мотивації та бажання працювати на заняттях. Як домашнє завдання було запропоновано переказати вдома з батьками ще одну казку і намалювати до неї ілюстрацію. На наступному занятті більша половина дітей принесла ілюстрації.

Логопедичне завдання Міркування.

Мета: навчити дітей формулювати власну думку та чітко її проговорювати, удосконалити вміння будувати прості речення, збагачувати словниковий запас, закріпити вміння міркувати самостійно та за зразком, розвивати логіку – граматичні структури мовлення, тренувати мовленнєве дихання та дикцію, стимулювати мовленнєву активність та самостійність, виховувати активність та посидючість на заняттях.

Обладнання: сюжетні малюнки, картки з предметами, ознаками, діями, опорні схеми до міркування, дзеркала для артикуляційної гімнастики, магнітна дошка.

Після привітання було налаштування на позитивне заняття та вправа «Подаруй добре слово». Потім проведена дихальна гімнастика та артикуляційна гімнастика з дзеркалами. Вступною вправою було «Додай міркування» Логопед починав речення, а дитина його продовжувала, наприклад я люблю тварин, тому що...і продовжує дитина. Завдяки цій вправі тренується логіко – структурне мовлення, вміння доповнювати думку.

В основній частині проводилась сама методика «Міркування». Дітям показувалась сюжетна картинка і надавались запитання; завданням дитини було побудувати міркування з опорними вразами «Я думаю що...» «Тому що...» «Мені здається...». Далі дітям пропонувалось обрати правильне і пояснити чому, тобто дітям пропонувались два варіанти будь якої дії або ситуації і треба було не лише вибрати, а і пояснити чому такий вибір. Далі цікава вправа «Що буде, якщо...» - дитина має завершити речення самостійно. Таким чином розвивається причинно – наслідкове мислення. Як підсумкова вправа було обрано «Моя думка» - кожна дитина формулює висловлювання на задану тему, наприклад «Ким ти хочеш стати, коли виростеш?», «Що означає бути добрим?» і подібні.

Ці завдання допомагали формувати у дітей повні речення з власною думкою, удосконалювати зв'язне мовлення, вчити дітей аргументувати, висловлювати власні судження, поліпшує мовленнєву активність, пам'ять, увагу.

В кінці формувального експерименту було проведено колективну бесіду з батьками щодо важливості їх участі. Батькам необхідно виконувати домашні завдання, постійно розмовляти з дітьми, супроводжувати будь яку діяльність мовленням. Тільки комплексність та взаємо зв'язок допоможуть дітям у підвищенні рівнів мовленнєвого розвитку дітей, особливо у дітей з порушеннями слуху.

2.3. Аналіз отриманих результатів проведеної роботи

Після проведення формувального етапу нашого дослідження було проведене контрольне обстеження дітей двох груп, як експериментальної, так і контрольної. При проведенні контрольного обстеження були використані такі методи, як спостереження за дітьми в самостійній діяльності та бесіди.

Метою контрольного етапу було оцінювання ефективності впроваджених педагогічних заходів щодо розвитку мовлення у дітей, на прикладі дітей з порушеннями слуху, а також зіставлення отриманих результатів з даними, зафіксованими на початку констатувального етапу дослідження.

Унаслідок того, що на цьому етапі були використані такі ж самі методи діагностування, як і на констатувальному етапі вдалось успішно порівняти дані двох груп дітей. На контрольному етапі педагогічного експерименту в діагностуванні брали участь 20 дітей, 10 дітей в експериментальній групі і 10 дітей в контрольній.

Після того як було проведене контрольне обстеження дані були сформовані в наступну таблицю. (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рівні мовленнєвого розвитку у дітей за результатами контрольного експерименту дослідження (в тому числі з порушеннями слуху).

Рівні	ЕГ		КГ	
	АБС	%	АБС	%
Високий	4	40%	3	30%
Достатній	4	40%	5	50%
Низький	2	20%	2	20%
Всього	10	100%	10	100%

Аналізуючи отримані дані на контрольному етапі можна бачити, що після формувального етапу дані змінились. З низьким рівнем показників в експериментальній групі 20% (у кількості 2 дітей) та в контрольній групі 20% (у кількості 2 дітей). З достатнім рівнем показників 40% (у кількості 4 дітей) та 50% (у кількості 5 дітей). З високим рівнем показників в експериментальній групі 40% (у кількості 4 дітей) та в контрольній групі 30% (у кількості 3 дітей).

У результаті проведеної системи методичної та логопедичної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями, в тому числі з порушеннями слуху зросла кількість дітей, які почали більше користуватися власним мовленням, розширили свій активний словник, почали слідкувати за граматичністю мовлення, тобто правильні закінчення, узгодження іменників з прикметниками, почали вільніше відповідати на запитання повними реченнями. Діти з порушеннями слуху уважніше стали слухати запитання, чіткіше промовляти звуки, менше спотворювати, замінювати та пропускати звуки рідної мови.

Внаслідок проведеної корекційної роботи мовлення у дітей з порушеннями слуху стало більш усвідомленим, зрозумілим для інших. У дітей збагатився словниковий запас, як активний, так і пасивний. Помітним стало покращення граматичного оформлення мовлення у дітей з будь якими мовленнєвими порушеннями, особливо у дітей з порушеннями слуху. Діти почали більш систематично використовувати прості та більш складні речення, тобто підвищився рівень зв'язного мовлення. Відповідно до мовленнєвої ситуації діти будували складні, розширенні речення.

У всіх дітей в експериментальній групі значно зросла мовленнєва активність, тобто діти стали частіше та активніше вступати в діалоги, ставити запитання один одному та відповідати на них. Навчилися ширше виражати свої власні думки. Помітним стало покращення артикуляції у дітей всіх категорій мовленнєвих порушень, в тому числі у дітей з порушеннями слуху.

Завдяки проведеній роботі вийшло зменшити кількість фонетичних та лексико – граматичних помилок. Мовлення всіх дітей набуло більшої комунікативної направленості, тобто мовлення стало не тільки повторенням готових фраз, а й засобом реального спілкування.

Діти активніше стали робити артикуляційну та дихальну гімнастику, з задоволенням приймали участь у всіх заняттях, активно вступали у діалоги, намагались одразу виправляти помилки. Натомість, у контрольній групі показники практично не змінились.

Зазначимо, що в експериментальній групі зменшилась кількість дітей з низьким рівнем сформованості показників – з 60% (у кількості 6 дітей) до 20% (у кількості 2 дітей) (різниця складає 40%). В контрольній групі процент залишився незмінним. На достатньому рівні в експериментальній групі показники залишились незмінними – 40% (у кількості 4 дітей). В контрольній групі – 60% (у кількості 6 дітей) та 50% (у кількості 5 дітей), (різниця складає 10%).

Завдяки проведеній роботі вдалось збільшити кількість дітей на високому рівні сформованості показників. В експериментальній групі з 0% (у кількості 0 дітей) до 40% (у кількості 4 дітей), (різниця складає 40%). Та в контрольній групі – з 20% (у кількості 2 дітей) до 30%(у кількості 3 дітей), (різниця складає 10%).

Аналізуючи отримані дані, бачимо, що після формувального етапу нашого дослідження змогли досягти збільшення кількості досліджуваних в експериментальній групі до 40%, на достатньому рівні показники не змінились – 40%. Проте, важливо те, що вдалось значно зменшити кількість дітей з низьким рівнем сформованості показників – до 20%. Ці дані вказують про те, що динаміка була позитивною і в середньому складає приблизно 20% – 40%.

Після опрацювання отриманих результатів на контрольному та порівняльному етапах нашого дослідження робимо висновок, що розроблена

нами система роботи мала дуже позитивний та якісний вплив на рівень мовленнєвого розвитку дітей, в тому числі на мовлення дітей з порушеннями слуху. Завдяки проведеній роботі вдалось змотивувати дітей до власного мовлення, активізувати словники, підвищити граматичну правильність мовлення, підвищити рівень зв'язного мовлення. При проведенні занять використовувались різноманітні методики, прийоми, техніки навчання. Дітям сподобалось складати різні речення, складати описи, спираючись на картинки, складати різні розповіді та оповідання за мнемо таблицями. Дітям стало легше висловлювати свої думки, відповідати на запитання дорослих повними реченнями.

Завдяки тому, що після занять надавались різні домашні завдання, вдалось приєднати батьків до корекційної роботи. Батькам була пояснена важливість сумісної корекційної роботи, важливість взаємодії батьків, логопеда та вихователів.

Розвиток мовленнєвого дихання дуже важливий для дітей з порушеннями слуху, так як з їх нозологією є дуже часто гнусавість, невиразність мовлення, нерівномірність. Тому саме для них є дуже важливим кожне заняття починати саме з дихальних вправ.

Дуже важливо також проводити такі дихальні вправи для дітей дошкільного віку із будь якими мовленнєвими порушеннями. Особливо для дітей із уривчастим, занадто голосним або тихим голосом; для дітей із відсутністю мовленнєвого ритму та для дітей із поверхневим диханням. Також ці вправи є дуже корисними для використання з дітьми, які мають труднощі з формулюванням власної думки, затримку мовленнєвого розвитку різного рівню, сором'язливі або мовчазні. Ці показники є практично у всіх дітей з порушеннями слуху, тобто їх доцільно використовувати у корекційній роботі з дітьми з такими нозологіями.

Завдяки проведеній корекційній роботі діти активніше стали проявляти інтерес до мовлення, більше спілкуватися з однолітками та дорослими, вони

стали проявляти цікавість до нових тем. Так як в логопедичних групах дітей з порушеннями слуху не дуже багато, то для використання методики дітей брали з різними мовленнєвими порушеннями. Проведена комплексна робота допомогла підвищити рівень мовленнєвого розвитку у дітей з порушеннями слуху та у всіх інших дітей з різними нозологіями. Контрольна група не отримувала додаткового впливу, тому показники практично не змінилися.

В результаті проведеного експериментального дослідження можемо зробити висновок, що розроблена нами система корекційної роботи є ефективною та може бути використана як самостійна методика у подальшій практичній діяльності.

Аналіз отриманих даних засвідчив позитивну динаміку у розвитку мовлення дітей з порушеннями слуху. У дітей зросла мовленнєва активність, підвищився рівень сформованості зв'язного мовлення.

Таким чином, запропонована та впроваджена методика засвідчила свою результативність у практичному застосуванні та може бути рекомендована для подальшого використання в корекційно – розвивальній роботі з дітьми з порушеннями слуху.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було представлено процес і результати експериментального дослідження, спрямованого на оцінку ефективності розроблених методів розвитку мовлення серед дітей із порушеннями мовленнєвої діяльності. Дослідно-експериментальна робота проходила в кілька етапів: констатувальний, формувальний та контрольний. Такий підхід дав змогу простежити динамічні зміни в мовленнєвому розвитку учасників дослідження.

На констатувальному етапі було виявлено основні мовленнєві труднощі у дітей, серед яких: обмежений лексичний запас, порушення у

звуковимові, складнощі з граматичною побудовою висловлювань та низький рівень комунікативної активності. Отримані дані підтвердили актуальність проблеми та необхідність впровадження цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи.

Формувальний етап передбачав реалізацію спеціальної методики, що включала індивідуальні та групові заняття для розвитку мовлення, логопедичні ігри, вправи на розвиток здатності до розпізнавання і розрізнення звуків (фонематичного слуху), артикуляційної моторики, а також навичок побудови граматичних конструкцій. Значна увага приділялася створенню емоційно комфортного середовища й активному залученню дітей до мовленнєвої взаємодії.

Результати контрольного етапу засвідчили позитивну динаміку в розвитку мовленнєвих умінь. У дітей покращилася звуковимова, розширився лексичний запас, зросла мовленнєва активність та покращилася сформованість граматичних структур. Такий прогрес підтвердив ефективність запропонованих педагогічних рішень.

Отже, результати експерименту демонструють доцільність впровадження системної корекційно-розвивальної роботи, яка враховує індивідуальні особливості дітей із порушеннями мовлення. Це дозволяє суттєво підвищити ефективність їхнього мовленнєвого розвитку.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз виявив, що робота над розвитком мовлення у дітей з різними порушеннями потребує системного, індивідуального та поетапного підходу. Важливим аспектом є точне визначення типу мовленнєвого порушення. Виявлене порушення дає можливість грамотно обрати корекційні методики і стратегії педагогічної роботи. В даному дослідженні приймали участь також діти із порушеннями слуху і методична робота підбиралась, тому числі, для їх особливостей розвитку.

Експериментальні дослідження підтвердили, що цілеспрямована логопедична робота позитивно впливає на мовленнєвий розвиток дітей. Спостерігається покращення вимови, розширення словникового запасу, поліпшення граматичних навичок і розвиток зв'язного мовлення.

Розвиток мовлення у дітей з порушеннями слуху вимагає індивідуального підходу, застосування спеціалізованих методик та постійної співпраці фахівців різних напрямків. Звісно, величезну роль грає рання діагностика для подальшого слухопротезування та старанної корекційної роботи.

Для того, щоб підвищити рівні сформованості була проведена система роботи. Для цього були застосовані різні заняття, методики, бесіди, ігри та спостереження за дітьми.

Педагогічна робота була проведена на формувальному етапі. Після проведення педагогічного експерименту були отримані такі дані : з низьким рівнем показників в експериментальній групі 20% (у кількості 2 дітей) та в контрольній групі 20% (у кількості 2 дітей). З достатнім рівнем показників 40% (у кількості 4 дітей) та 50% (у кількості 5 дітей). З високим рівнем показників в експериментальній групі 40% (у кількості 4 дітей) та в контрольній групі 30% (у кількості 3 дітей).

У результаті проведеної системи методичної та логопедичної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями, в тому числі з порушеннями слуху

зросла кількість дітей, які почали більше користуватися власним мовленням, розширили свій активний словник, почали слідкувати за граматичністю мовлення, тобто правильні закінчення, узгодження іменників з прикметниками, почали вільніше відповідати на запитання повними реченнями. Діти з порушеннями слуху уважніше стали слухати запитання, чіткіше промовляти звуки, менше спотворювати, замінювати та пропускати звуки рідної мови.

Результати дослідження підтвердили ефективність запропонованих педагогічних методів і вправ, які спрямовані на стимулювання мовленнєвої активності, розвиток слухового сприймання, збільшення словникового запасу і формування граматичної правильності висловлювань.

Отже, розвиток мовлення у дітей з порушеннями є реальним і результативним за умови ранньої діагностики, індивідуального підходу, комплексної логопедичної підтримки та тісної взаємодії з батьками і педагогами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Андрущенко В. П. Інноваційна стратегія розвитку освіти як підґрунтя "українського прориву" Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : збірник наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. №5. С. 6–14.
- 2.Ашиток Н. І. Формування мовлення дітей дошкільного віку з особливими потребами в контексті гуманістичної парадигми. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. № 37. С. 20-28
- 3.Баранець І. В. Стан сформованості усного зв'язного мовлення у дітей з порушеннями слуху : підручник. Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки. 2015. 12 с.
- 4.Березан О. І. Неврологічні основи логопедії : навчальний посібник для студентів спеціальності «Корекційна освіта». Полтава : Друкарня Ткалич А. М., 2008. 92 с.
- 5.Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. навч. – метод. Посібник. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
- 6.Борщевська Л. В. Особливості діагностики розумового розвитку у дітей дошкільного віку з вадами слуху. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. Київ : Наук. світ, 2005. № 6. 440 с.
- 7.Войтенко В. Методичні рекомендації щодо організації навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Кіровоград : КЗ «КОШППО імені Василя Сухомлинського», 2016. 86 с.
- 8.Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошкільного віку «Я у світі». Київ : Світич, 2009. 160 с.
- 9.Григоренко В. Л., Пахомова Л. В., Шевченко Н. О. Розвиток інклюзивного підходу до організації роботи закладів дошкільної та середньої

освіти у контексті освітніх інновацій у підготовці педагогічних кадрів. *Педагогічні науки*. Полтава, 2019. № 73. С. 3–10.

10.Губар С. І. Розвито мовлення дітей з порушеннями слуху в предметно – практичній діяльності. Стаття. 2020. 45 с.

11.Дегтяренко Т. М. Стратегія розвитку спеціальної освіти: полемічні міркування. *Дефектологія*. 2010. № 3. С. 40–45.

12.Дегтяренко Т. П. Нейрологопедичний підхід у діагностиці та корекції тяжких порушень мовлення у дітей дошкільного віку. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2016. № 1. С. 32 – 34.

13.Дегтяренко Т. М. Теоретико-методологічні засади управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями) : дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2012. 435 с.

14.Досвід втілення положень про освіту для дітей з особливими потребами в країнах Центральної Європи. Пер. з англ. Київ. 2006. 42 с.

15.Залучення дітей з особливими потребами : метод. посібник / [пер. з англ. Е. Р. Даніелса, К. Стаффорда]. Київ: Всеукраїнський фонд "Крок за кроком", 2019. 254 с.

16.Замша А. В. Особливості діагностики особливих освітніх потреб дітей із порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : зб. наук. Праць*. Київ : ТОВ «Наша друкарня», 2019. №15. 364 с.

17.Заплатна С. М. Особливості логопедичної роботи з формування складової структури слів у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні проблеми сучасної логопедії : матеріали конференції*. Київ : РВЦ КПДЮ, 2007. С. 39 – 45.

18.Засенко В. В. Неперервна освіта осіб з порушеннями слуху: проблеми реалізації: IX Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі». Київ : Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2008. С. 144-146.

19.Засенко В. В., Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. Особлива дитина : навчання і виховання. 2014. №3. С. 20-29.

20.Зелінська-Любченко К.О. Роль пасивного голосоутворення в корекційно-логопедичній роботі з дітьми з моторною алалією. Київ : Молодий вчений. 2016. №11 С.23.

21.Іванова О. П. Розвиток інтелекту молодших школярів з порушеннями слуху: теоретичні основи дослідження. Збірник : «Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами», (теоретичні дослідження). 2012. 115 с.

22.Ігнат'єва С., А. Грецьких С А. Мовленнєвий розвиток. Старша група. Харків : «Ранок», 2009. 144 с.

23.Ільяна В. М. Особливості образного мовлення в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ // Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. 2010. №3. С. 27 – 31.

24.Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с

25.Інклюзивна освіта. Посібник для батьків. Досвід Канади : посібник. Київ : Паливода А. В., 2018. 120 с.

26.Іфтода О. М. Адаптаційні можливості дитячого організму при формуванні приглухуватості та глухоти залежно від віку та порушення слуху : дис. ...канд.мед.наук : Чернівці, 2020.

27.Кавиліна Г. К. Конспект лекцій до дисципліни «Практикум з логопедії» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, додаткової спеціальності 016 Логопедія. Одеса : ДЗ «ПНПУ ім. К. Д. Ушинського», 2023. 60 с.

28.Кавиліна Г.К. Методичні рекомендації до виконання практичних робіт з дисципліни «Практикум з логопедії» для здобувачів вищої освіти 3

року навчання за першим (бакалаврським) рівнем зі спеціальності: 012 Дошкільна освіта, освітньої (освітньо-професійної) програми: «Дошкільна освіта. Спеціалізація: Логопедія». Одеса : ДЗ «ПНПУ ім. К.Д. Ушинського», 2023. 24 с.

29.Кавиліна Г. К. Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи з дисципліни «Практикум з логопедії» для здобувачів вищої освіти 3 року навчання за першим (бакалаврським) рівнем зі спеціальності : 012 Дошкільна освіта, освітньої (освітньо-професійної) програми: «Дошкільна освіта. Спеціалізація: Логопедія». Одеса : ДЗ «ПНПУ ім. К.Д. Ушинського», 2023. 20 с.

30.Кавиліна Г. К. Логоритміка: навч. посіб. Одеса : Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2025. 192 с.

31.Кавиліна Г. К. Використання логоритмічних занять в корекційній роботі з дітьми дошкільного віку із вадами заїкування. Інноваційна педагогіка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 73. С.106-109.

32.Кобильченко В. В. Пояснювальні принципи як методологічний орієнтир спеціальної психології. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2019. №2. С. 33-47

33.Кобильченко В. В. Практичний психолог у закладі дошкільної освіти : завдання та зміст психологічної діяльності. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. №1. С. 7-20.

34.Кобильченко В. В. Професійна взаємодія психолога в умовах закладу дошкільної освіти. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. №2. С. 7-19.

35.Козинець О. В. Психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку із заїканням.

36.Колупаєва А. А. Інтеграція : за і проти. Діти з особливими потребами : поради батькам. Київ : Університет «Україна» , 2004. С. 209–214.

37. Колупаєва А. А. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання в європейських країнах. Київ : Університет "Україна", 2016. 175 с.

38. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Освіта дітей з особливими потребами за часів незалежності України : етапність у стратегічному вимірі. Особлива дитина : навчання і виховання. 2016. №3. С. 7 – 18.

39. Компанець Н. М., Луценко І. В., Коваль Л. В. Організаційно - методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ЗДО»: навч.-метод. посібник. Київ: Видавнича група «Атопол», 2018. 115 с.

40. Кос'яненко О. М. Специфіка розвитку мовлення дошкільників з вадами слуху в умовах інклюзії. Мукачєво : Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2016. № 1. С. 116-119.

41. Литвинова В. В. Умови опанування ценовою освітою дітьми з порушеннями слуху. Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови: наук.-метод. зб. Київ : НАПН України, Ін-т спец. педагогіки, 2012. № 3. С. 85-88.

42. Литовченко С. В. Науково-методичні засади навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах: монографія / Світлана Віталіївна Литовченко. Київ : Літо, 2007. 168 с.

43. Литовченко С. В. Діяльність ресурсних консультативно-методичних центрів інклюзивного навчання. *Дитина із сенсорними порушеннями : розвиток, навчання, виховання*. 2012. №3. С. 92-102.

44. Литовченко С. В., Супрун М. О., Литовченко В. П. *Психолого – педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху: історичний експурс*. Особлива дитина : навчання і виховання. С. 65-87.

45. Литовченко С. В. Теоретичні та практичні основи реалізації системи раннього втручання для дітей з порушеннями слуху. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови*. 2018. № 14. С. 304-314

46.Літовченко О.В. Заїкання у дітей: профілактика і корекція: навчальний посібник. Одеса: ТОВ Лерадрук, 2021. 248 с.

47.Матвєєва М. П. Основи корекційної педагогіки: навчальний посібник / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець – Подільський : КМДУ, 2010. 264 с.

48.Мороз Б. С. Кохлеарна імплантація / Б. С. Мороз // Дидактичні та соціально - психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. / За ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. Київ : Наук. світ, 2005. №6 440 с.

49.Моторна Ю. С., Загородній М. П. Порушення слуху у дітей : підручник. Суми : СумДУ, 2010. 75 с.

50.Обухівська А. Г., Ілляшенко Т.Д. Інноваційні технології в діяльності інклюзивно-ресурсного центру : метод. посіб. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 228 с.

51.Омельченко І. М., Кобильченко В. В. Нова парадигма спеціальної психології. Особлива дитина : навчання і виховання. 2020. №3. С. 7-14.

52.Пасічник Н. С., Трофименко Н. Є., Карпова О. О., Новак Я. В. Соціальне становлення молоді з інвалідністю : посіб.-практикум. Біла Церква : Білоцерківдрук, 2018. 116с.

53.Поліщук, В. С., Цегельник, Т. Р., Пришляк, В. О., Станько, І. І. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями слуху : зарубіжний та український досвід. Освіта. Інноватика. Практика. : науч. – метод. посібник,. Київ : Ранок. 2023. 117 с.

54.Рібцун Ю. В. Понятійно-термінологічний словник. Логопедія. Логопсихологія : довідкове видання. К. : ІСПП, 2022. 48 с.

55.Рібцун Ю. В. Лінгвістична підготовка дітей із тяжкими порушеннями мовлення до шкільного навчання. 2019. С. 471 – 474.

56.Рібцун Ю. В. Дошкільнятко : корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 192 с.

57.Рібцун Ю. В. Розмежування алалій та інших мовленнєвих і немовленнєвих порушень // Професійний довідник учителя-логопеда ДНЗ. Харків, 2013. С. 139-146

58.Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя - логопеда дошкільного навчального закладу / Ю. В. Рібцун. Харків : «Основа», 2013. 239 с.

59.Сак Т. В. Виховання дитини з порушеннями слуху в умовах сім'ї : підручник. Київ : Науковий світ, 2009. 216 с.

60.Синиця А. Роль ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Modern aspects of modernization of science: status, problems, development trends : Materials of the 36th International Scientific and Practical Conference, September 7, 2023. Sofia (Bulgaria), 2023. С. 173-178.

61.Соботович Є. Ф. Вибрані праці з логопедії. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 308 с.

62.Соколова Г. Б., Повелько М. В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами засобами дидактичних ігор. International scientific and practical conference. Wloclawek, Republic of Poland, May 28–29, 2021. С. 148-151.

63.Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / В.І. Бондар та ін. За ред. В.І. Бондаря. Луганськ : Альма-матер, 2018. 436 с.

64.Станіченко О., Поліщук В., Цегельник Т. Цифрова компетентність логопеда у вимірі сучасного дискурсу НУШ. Молодь і ринок. 2024. № 11 (231). С. 36-41.

65.Стуцаренко С. О. Заїкання дітей як актуальна логопедична проблема. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: зб.

наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023.С.566-570.

66.Суховієнко Н. А., Бабич М. О. *Психолого-педагогічна підтримка дітей зі слуховими порушеннями в умовах воєнного стану*. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород : Психологія. 2024, № 4, с. 12.

67.Таранченко О. М. Концепція розвитку системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні (проект) / О. Таранченко, О.Федоренко // *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2015. №1. 35 с.

68.Таранченко О. М. Варіативність дошкільної підготовки дітей з порушеннями слуху – один з чинників вибору освітнього маршруту / О. М. Таранченко // *Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : наук.-метод. журнал*. Чернівці : Черемош, 2017. № 4 С. 171–174.

69.Таранченко О. М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі : початкова ланка. Путівник для педагогів : навчальнометодичний посібник. Київ : "АТОПО", 2018. 96 с.

70.Тарасун В. В. Морфофункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями в розвитку : діагностика і формування. монографія. Київ : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2018. 294 с.

71.Тищенко В. В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць. № 4. Київ : Актуальна освіта, 2017. С. 3 – 18.

72.Трібушина С. А. Розвиток мови учнів початкової школи з порушенням слуху в умовах інклюзії. Рідна школа. 2014. №12. С. 48 – 51.

73.Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

74.Трофименко Л. І. Формування морфологічних знань у молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення у контексті вивчення теми

«Будова слова» Особлива дитина : навчання і виховання. №3. 2015. С. 40 – 48.

75.Трофименко Л. І. Специфіка формування граматичної компетенції у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Особлива дитина : навчання і виховання. № 2. 2020. С. 64 – 73.

76.Фамілярська Л. Л. Цифрові технології для розбудови інклюзивного освітнього середовища. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2023. № 15. С. 151-162.

77.Федоренко О. Ф. Особливості впровадження технологій спільного викладання в процес навчання учнів з порушенням слуху в різних типах освітніх закладів. Особлива дитина : навчання та виховання. 2014. №4 С. 75-81.

78.Федоренко О. Ф. Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд..пед.наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» Київ, 2015. 21 с.

79.Федюк Т. Д. Психологічні особливості соціалізації дітей з вадами слуху. Збірник наукових праць. Рівно : РДГУ, 2018. №3. С. 158-160.

80.Харахордіна К. Н. Диференційований підхід у роботі з активізації мовлення дітей, що не говорять // Молодий учений. № 25.2020. С. 428 - 430.

81.Черкасова Е. М. Виховання мовного слуху у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 11. С. 22-26

82.Черкашин Є. А. Використання ігрових технологій у корекційній та розвивальній роботі зі старшими дошкільниками з порушенням мовлення. Харківський природний форум : матеріали VII міжнародної наукової конференції, м. Харків, 18-19 травня 2024 р. С. 190.

83.Шапаренко Г.В., Жук В.В. *Інклюзивне навчання дітей із порушеннями слуху та мовлення: з досвіду роботи загальноосвітніх*

навчальних закладів м. Києва : науч. метод. посібник. Київ : КУ імені Бориса Грінченка, 2015. 150 с.

84.Шеремет М. К. Логопедія : підручник. Київ : Слово, 2017. 672 с.

85.Шеремет М. К. Логопедія : підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Слово, 2014. 672 с.

86.Ярмола Н. А. Компетентнісний підхід до соціальної адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчального закладу. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. №4. С. 37-45.

87.<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714037/>

88.<https://core.ac.uk/download/pdf/227486179.pdf>

89.<https://vseosvita.ua/library/zanatta-z-rozvitku-zvaznogo-movlenna-244764.html>

90.<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/>

91.<https://storinka-logopeda.webnode.com.ua/news/robota-nad-rozvitkom-slovnikovogo-zapasu-v-d%D1%96tej-doshk%D1%96lnogo-v%D1%96ku/>

92.<https://vseosvita.ua/library/individualne-zanatta-v-doskilnij-grupi-dla-ditej-z-porusennam-sluhu-tema-vesnana-galavina-avtomatizacia-zvuka-v-v-pramih-skladah-ta-slovah-450462.html>

93.<https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/korektsiyni-programi/programi-z-korektsiyno-rozvitkovih-zanyat-dlya-ditey-gluih-ta-zizhenim-sluhom/>

94.<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732823/1/>

95.<https://vseosvita.ua/library/metodychna-rozrobka-zaniattia-z-rozvytku-sluhovoho-sprymannia-dla-ditei-z-porushenniam-slukhu-tema-misiats-liutyi-ihrovi-vpravy-915049.html>

96.<https://doi.org/10.30890/2709-2313.2024-30-00-005>.

97.http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17134/Kozynets'_K_yrylenko.pdf?sequence=1

ДОДАТОК А

Таблиця 1(розділ дітей)

	Фонетико – фонематичний розвиток	Лексико – граматичний розвиток	Розвиток зв'язного мовлення
Паша Т.	0б.	1б.	0б.
Аврора В.	1б.	0б.	1б.
Саша А.	2б.	1б.	1б.
Соня С.	1б.	1б.	0б.
Тимур Т.	0б.	1б.	0б.
Илья К.	1б.	0б.	0б.
Дима Б.	1б.	1б.	1б.
Катя У.	0б.	1б.	0б.
Максим В.	0б.	1б.	1б.
Артем Ф.	1б.	0б.	1б.

Таблиця 2(розділ дітей)

	Фонетико – фонематичний розвиток	Лексико – граматичний розвиток	Слухові функції та фонематичне сприйняття
Лиза Д.	2б.	1б.	1б.
Влада П.	1б.	0б.	0б.
Владик О.	0б.	0б.	0б.
Костя Д.	2б.	1б.	0б.
Ваня У.	1б.	1б.	1б.
Саша Р.	0б.	1б.	1б.
Максим К.	1б.	0б.	0б.
Анна. Г.	1б.	1б.	1б.
Дмитро М.	1б.	0б.	1б.
Тимофій Ч.	1б.	1б.	1б.

ДОДАТОК Б

Заняття «Ми у гостях музичного оркестру»

Мета : розвиток слухового сприймання, як мовленнєвих, так і немовленнєвих звуків; розрізнення фонових звуків рідної мови; зіставлення звуків музичних інструментів із їх предметами; розвиток слухової уваги; навчання назв музичних інструментів; виховання посидючості, уважності.

Матеріали та обладнання : картки із зображеннями музичних інструментів; справжні музичні інструменти (бубон, маракаси, барабан, металофон, скрипка-іграшка, трубочка); великий плакат «ОРКЕСТР»; візуальні жести/картки для «гучно — тихо», «ритм — пауза»; музичний супровід з чіткими ритмічними акцентами; відеофрагмент або фото симфонічного оркестру.

Хід заняття :

I Вступна частина :

Педагог вітається з дітьми словами і жестом «Доброго ранку».

Кожна дитина повторює жест.

Вправа «Шумить — тихо» — педагог піднімає картку «Гучно» (діти плескають голосно), картку «Тихо» (плескають тихо).

II Основна частина

Педагог показує гостя Ведмедика, який приніс малюнок **оркестру**.

Запитання:

Діти, як ви думаєте, хто це?

Що роблять ці люди?

Чим вони грають?

Гра «Знайомство з інструментами»

(а) Ударні. Барабан, бубон, маракаси.

Педагог показує, як звучить інструмент і як вібрує (дає доторкнутися до поверхні барабана). Діти повторюють ритм: «ТА-ТІ-ТА» (повільний, чіткий).

Для дітей із порушенням слуху: концентрація на ритмі через дотик (руки на барабані).

(б) Струнні

Показ іграшкової скрипки або відео, як музикант грає. Запропонувати провести пальчиком по струні, відчувати її натяг.

(в) Духові

Трубочка або дудочка. Показати, як музикант дує. *Адаптація:* діти можуть просто імітувати видування повітря, навіть якщо звук не почується.

Музична гра «Збери оркестр» (5 хв)

Педагог розкладає картки з трьох груп інструментів.

Завдання: кожна дитина обирає інструмент або картку; педагог «диригує» (жест «грати» / «пауза»); діти грають або показують рухи відповідно до диригента.

Фізхвилинка «Музиканти» (3 хв)

Під ритмічну мелодію (чіткий бит) граємо «як барабанщики» — б'ємо долоньками по колінах; «як скрипалі» — проводимо рукою, ніби тримаємо смичок; «як трубачі» — імітація дуття. Усі рухи масштабні, виразні.

Спільне виконання «оркестру» (5 хв)

Створення міні-оркестру: Діти отримують прості інструменти: маракаси, бубон, палички, маленький барабан. Педагог — диригент, використовує: жести «гучно», «тихо»; «швидко», «повільно»; «стоп». Оркестр виконує невеличкий ритмічний «твір».

Гра «Опиши музичний інструмент»

Пропонуємо дітям описати словами обраний музичний інструмент. Який він? Якого кольору? З чого зроблений? І т.п.

III. Підсумок заняття

Педагог ставить запитання: Які інструменти ми сьогодні побачили? Який вам найбільше сподобався? Хто такий диригент?

Проводиться вправа «Смайлик емоцій» – діти показують смайлик, що відображає їхній настрій (радісний, спокійний).

Індивідуальні адаптації для дітей із порушенням слуху використовуємо **великі картинки**, жести та міміку; працюємо з **вібраціями** (барабан, бубон); ритмічні вправи через **дотик і рух**; короткі інструкції + показ; дитина має сидіти ближче до педагога; командні сигнали — **візуальні** та звукові.

ДОДАТОК В

Заняття «Шукаємо звучиків друзів»

Мета : навчити чути й розпізнавати звуки мовлення, розвивати вміння виділяти окремі звуки у словах, правильно вимовляти звуки в мовленні, виховувати уважність, спостережливість та зацікавленість на заняттях.

Матеріали та обладнання : Музичні інструменти: бубон, барабан, маракаси, дзвіночки, дерев'яні палички. Картки «гучно — тихо», «високо — низько». Картинки із зображенням природних звуків (вітер, дощ, пташки). Сенсорні коробочки «звучики» (всередині: крупа, макарони, дзвіночок, м'які предмети). Невеличкий музичний супровід з чітким ритмом.

Хід заняття :

I. Організаційний момент

Педагог показує дітей маленьку ляльку або іграшку — **Звучика**.

— Діти, він прокинувся, але загубив своїх друзів-звучиків. Допоможемо їх знайти?

Діти погоджуються.

Дітям пропонується пограти у гру «Плескай у долоні». Вітаємо потрібні звуки плесканням у долоньки.

II. Основна частина

Артикуляційна гімнастика «Ми вміємо посміхатися»

1. „Усмішка”

Мета: укріплення м'язів губ.

Виконання: широко усміхаємося, показуючи зубки; утримуємо 3–5 секунд.

Повторити 5 разів.

2. „Трубочка”

Мета: розвиток рухливості губ.

Виконання: витягуємо губи вперед „трубочкою”; утримуємо 3 секунди; повертаємося у „усмішку”.

Повторити 5–6 разів.

3. „Гойдалка”

Мета: активізація губ та щелепи.

Виконання: почергово тягнемо нижню губу до носика, а верхню — до підборіддя.

Рух повільний, чіткий.

Повторити 6 разів.

4. „Язичок будиночок”

Мета: формування правильної позиції язика.

Виконання: широко відкрити рот; підняти широкий язик до верхніх зубів, ніби робимо „дах будиночка”; утримати 3–4 секунди.

Повторити 4–5 разів.

5. „Годинник”

Мета: вправлення бічних рухів язика.

Виконання: язик по черзі торкається правого й лівого кутика рота; рот злегка відкритий. Повторити 10 разів (5 у кожен бік).

6. „Лопатка”

Мета: розширення язика, підготовка до звуків [л], [р].

Виконання: висунути язик і зробити його „широким”, ніби лопаткою; тримати 3 секунди. Повторити 5 разів.

7. „Кінь” (цокання)

Мета: укріплення кінчика язика.

Виконання: присмоктати язик до піднебіння і відривати з „цоканням”.

Повторити 10 разів.

Вправа «Послухай і відчуй» (3 хв)

Педагог використовує **барабан**.

Спочатку голосно б’є → показує картку «Гучно».

Потім тихо → картка «Тихо».

Діти відтворюють рухи.

Гра «Хто там стукає?» (5 хв)

Педагог ховається за ширмою або вмикає інструмент за спиною.

Задача дітей — визначити *джерело* звуку і назву предмету.

Варіанти: маракаси, бубон, легке постукування паличками, шелест пакетика (як листячко), стукання під столом, стукання по стеклу.

Діти вгадують, що звучало, і показують відповідну картку/жест.

Фізхвилинка «Звучики рухаються» (3 хв)

Педагог вмикає коротку ритмічну мелодію.

Діти виконують рухи:

тихі звуки — повільні маленькі кроки;

гучні — широкі кроки, легкі стрибки;

високі — руки вгору, потягування;

низькі — присідання.

Сенсорна гра «Коробочки-звучики» (6–7 хв)

Перед дітьми коробочки з різним наповненням:

коробочка з крупою (шелестить)

з дзвіночками (дзвенить)

з макаронами (тверді удари)

м'які предмети (майже беззвучно)

Завдання: потрясти коробочку; знайти пару, яка звучить так само («друзі-звучики»).

Музична імпровізація «Звучики зустрілися» (4 хв)

Діти з інструментами стають у коло.

Педагог піднімає картки: **Гучно** → всі грають голосніше; **Тихо** → легкі удари; **Стоп** → пауза; **Швидко / Повільно** — зміна темпу.

III. Підсумок заняття

«Мікрофон» та «Рефлексія»

Педагог ставить питання:

Які звучики ми сьогодні знайшли?

Які вам сподобалися? Що було гучним? Що тихим?

ДОДАТОК Г

Театралізація казки Троє поросят

Мета: розвиток зв'язного мовлення, розвиток інтонації, виразності мовлення. Формування чіткої вимови, дикції; інтонаційне виділення персонажів. Удосконалення в дітей вміння висловлювати думку в діалозі. Розвиток емоційної виразності, міміки та жестів у дітей. Виховання у дітей доброзичливості, уміння працювати в колективі.

Обладнання: костюми та маски, декорації у вигляді будиночків, дзеркала для роботи над артикуляцією.

Хід заняття :

I. Вступна частина**Вітальне коло «Привітайся як герой» (2–3 хв)**

Логопед пропонує дітям привітатися голосом різних казкових персонажів:

як маленька мишка — тоненько;

як ведмідь — низьким голосом;

як зайчик — швидко;

як поросята — голосно й весело: «Хрю-хрю, привіт!».

Ціль: тренування сили голосу, темпу, інтонаційної виразності.

II. Основна частина**Фонетико-артикуляційна зарядка (3–4 хв)**

Виконується перед виступом, щоб «підготувати мовний апарат».

Вправи:

«Усмішка–хоботок» – чергування для розігріву губ;

«Поросятко–сміхунчик» – показати поросячий «хрюк» з активною артикуляцією;

«Вовк дує» – довгий видих «Фууу», тренування дихання;

«Гойдалка язичка» – кінчик язика до верхніх/нижніх зубів;

«Хитрий вовк» – широкі й вузькі губи, імітація посмішки і «оскалу».

Корекційна задача: сформувати правильну артикуляційну базу перед репліками.

«Читання казки логопедом з виділенням інтонації» (4–5 хв)

Логопед читає знайому казку **виразно**, виділяючи голоси героїв:

поросята — *весело, тонко, дзвінко*;

Наф-Наф — *серйозно, спокійно*;

вовк — *низько, з натиском*.

Під час читання педагог показує дітей-героїв, використовує жести та міміку.

Корекційна задача: моделювання правильної інтонаційної подачі.

«Розподіл ролей» (3 хв)

Діти обирають героя, логопед роздає **картки-речення** з 1–2 репліками:

Приклади:

Ніф-Ніф: «Я зроблю легку хатку з соломи!»

Нуф-Нуф: «Мені лінь працювати!»

Наф-Наф: «Будуймо хатку міцно!»

Вовк: «Зараз я їх зловлю! Ху-у-у!»

Корекційна задача: розвиток пам'яті — діти вчать короткі висловлювання.

Вправа «Повтори як герой» (3–4 хв)

Діти вимовляють свої репліки різними голосами: *веселим; сумним; сердитим; наляканим; сміливим*

Логопед показує картку-емоцію, дитина підбирає інтонацію.

Корекційний ефект: відпрацювання виразності, сили голосу, інтонаційного забарвлення, дикції.

«Театралізація казки» (7–8 хв)

Логопед керує дією, але діти максимально самостійно показують сценки:

Поросята прощаються і йдуть будувати хатки.

Кожен «будує» свою хату і вимовляє репліку.

Поява вовка — інтонаційний контраст.

Вовк намагається знести хатки (*вправа на сильний видих: «Фу-у-ух!»*).

Поросята ховаються у міцну хатку.

Завершальна радісна сцена: *«Разом ми сильні!»*

Корекційна задача: розвиток діалогічного мовлення, координації рухів, емоційної виразності.

«Закріплення мовлення»

а) Словесний переказ дій (2–3 хв)

Логопед ставить запитання:

Хто був найледачішим?

Хто побудував найміцнішу хатку?

Чому поросята перемогли?

Діти відповідають короткими і повними реченнями.

б) Інтонаційні повтори (2 хв)

Діти ще раз повторюють ключові фрази кожного героя різними тембрами.

Приклад:

— «Хто це тут?» (весело / сердито / тихо / голосно)

в) Робота над реченнями (3 хв)

Пропонується розширювати фрази.

Було: «Вовк дує».

Стало: «Злий вовк сильно дує на хатку».

Було: «Наф-Наф працює».

Стало: «Наф-Наф будує гарну міцну хатку».

Корекційна мета: побудова розгорнутих речень.

III. Підсумок (1 хв)

Логопед:

— Який герой вам сподобався найбільше?

— Що допомогло поросятам перемогти вовка?

— Що було найскладнішим у театралізації?

Похвала за участь, творчість і правильну вимову.

ДОДАТОК Д

Логопедична гра Назви мені одним словом

Мета: розвиток лексичного запасу та словотворення, удосконалення мовлення та збагачення словникового запасу, вправлення в узагальнення та категоризації предметів.

Обладнання: використовувались картки зі словами та зображеннями різних предметів, ігрові та натуральні предмети різних категорій.

Хід гри:

1. Підготовка (2–3 хв)

Логопед привітно вітає дітей, коротко пояснює правила гри: *«Я покажу вам кілька предметів, а ви спробуєте назвати їх одним словом. Наприклад, якщо я покажу яблуко і банан – як їх можна назвати одним словом?»*

Демонструються перші прості приклади: фрукти, овочі, одяг, транспорт.

2. Основна частина (10–15 хв)**Варіант 1 – Узагальнення предметів**

Логопед показує 2–4 предмети або картки.

Діти називають категорію одним словом:

Машинка, автобус, велосипед → **транспорт**

Шапка, куртка, шкарпетки → **одяг**

Варіант 2 – Узагальнення прикметників

Логопед демонструє слова-ознаки: великий, середній, маленький.

Діти пропонують узагальнююче поняття: **розмір**.

Для дітей з порушенням слуху важливо демонструвати наочно: використовувати предмети різного розміру, показувати жести.

Корекційна підтримка

Логопед задає навідні питання:

«Що це за предмети разом?», «Що спільного у цих предметах?», «Яку групу вони утворюють?»

Підказує або повторює нові слова кілька разів.

Слідкує за граматичною правильністю слів та речень:

«Які слова можна використати, щоб правильно сказати одним словом?»

3. Закріплення (5–7 хв)

Діти по черзі підбирають власні групи предметів і пропонують узагальнююче слово.

Обов'язково пропонується пояснити свій вибір реченням:

«Я взяв яблуко та банан, бо це фрукти»

Поступово ускладнюємо завдання:

більше предметів у групі;

об'єднання прикметників та дієслів;

комбінування категорій (транспорт і одяг → «Речі, що потрібні людям»).

4. Підсумок та рефлексія (2–3 хв)

Обговорюємо, які слова нові діти вивчили.

Заохочуємо дітей поділитися, що їм сподобалося та що було складно.

Коротко повторюємо нові узагальнюючі поняття.

Логопедична гра Склади відповідь

Мета: розвиток зв'язного мовлення, формування в дітей навичок будови речень, удосконалення граматичної правильності мовлення, розширення словникового запасу, виховання уважності.

Обладнання: використовувались картки з питаннями або сюжетними малюнками та картки зі словами або реченнями.

Хід гри:

1. Пояснення правил (2–3 хв)

Логопед звертається до дітей:

«Я буду ставити вам запитання. Ваша задача — відповісти реченням або кількома реченнями. Якщо буде складно, я дам підказку або ключові слова.»

Демонстрація прикладу:

Запитання: «Що ти бачиш на малюнку?»

Відповідь: «На малюнку я бачу котика, який грає з м'ячиком.»

2. Основна частина (10–15 хв)

Етап 1 – Прості запитання

Що ти любиш їсти?

Що ти бачиш на столі?

Яка твоя улюблена іграшка?

Корекційна підтримка: Логопед ставить навідні запитання:

«Що саме тобі подобається в яблуку?», «Якого кольору ця іграшка?»

Може пропонувати ключові слова для побудови речення:

«Я люблю яблука. Вони червоні. Я їм часто.»

Етап 2 – Складніші запитання

Розкажи, як ти проводиш свій ранок.

Що сталося на малюнку?

Придумай історію про котика та песика.

Мета: формування навичок побудови складносурядних та складнопідрядних речень, розвиток послідовності думки.

3. Аналіз та корекція (5–7 хв)

Логопед пропонує разом проаналізувати відповіді:

чи речення граматично правильні;

чи логічна послідовність подій;

чи використані нові слова.

Якщо є помилки, логопед повторює речення правильно та просить дитину повторити.

Похвала за правильні відповіді та зусилля, підкріплення мотивації.

4. Підсумок (2–3 хв)

Обговорення: що було цікавого, що нового дізналися;

Коротке повторення ключових слів та фраз;

Мотиваційне закріплення успіху: *«Ти чудово склав речення!»*

Особливості для дітей з порушенням слуху:

Використання наочних матеріалів (картинок, предметів, жестів).

Повільна та чітка артикуляція логопеда.

Письмові підказки для нових слів та ключових фраз.

Тактильне використання предметів для пояснення змісту запитань.

Поступове ускладнення завдань від простих до складних речень.

ДОДАТОК Е

**Інтегроване логопедичне заняття з використанням нетрадиційної
техніки малювання Свійські тварини**

Мета: формування правильної вимови звуків, розширення активного словникового запасу на тему «Свійські тварини»; розвиток зв'язного мовлення – опис, розповідь, відповіді на запитання. Розвиток дрібної моторики рук через нетрадиційну техніку малювання. Виховання бережливого ставлення до тварин, посидючості, уяви та фантазії.

Обладнання: зображення свійських тварин, гуашеві фарби, пензлі, папір, пластикові виделки, губки, ватні палички, стакани з водою, серветки; дзеркала для артикуляційної гімнастики.

Хід заняття:**І. Вступна частина****Привітання (2–3 хв)**

Привітання за допомогою плескання у долоні (ритмічна вправа для уваги та моторики).

Коротке ознайомлення з темою заняття: *«Сьогодні ми будемо говорити про свійських тварин і малювати їх по-особливому!»*

ІІ. Основна частина**Бесіда про свійських тварин (5–7 хв)**

Логопед проводить розширену бесіду:

Які тварини відомі дітям;

Де вони живуть;

Чим харчуються;

Які звуки видають.

Вправляння дітей у повній відповіді реченням.

Артикуляційна гімнастика (3–5 хв)

Повеселі вправи перед дзеркалом для тренування цільових звуків (логопед підбирає вправи залежно від потреб дітей).

Мета: підготовка артикуляційного апарату до подальшого мовленнєвого завдання.

Ознайомлення з лексичною темою (5–7 хв)

Демонстрація карток із зображеннями свійських тварин.

Обговорення назв тварин, їх особливостей, що вони їдять, як виглядають.

Гра «Хто як говорить?» — імітація звуків тварин для розвитку слухового сприйняття та мовлення.

Практична частина – нетрадиційне малювання (15–20 хв)

Кожна дитина обирає образ тварини та малює її нетрадиційними способами (губками, ватними паличками, пальцями, різними текстурами).

Логопед стимулює мовлення під час малювання:

«Що ти малюєш?»

«Якого кольору твоя тварина?»

«Що робить твоя тварина?»

Важливо: корекція правильної вимови та вживання цільових слів, стимулювання побудови повних речень.

Презентація робіт (5–7 хв)

Кожна дитина демонструє свою роботу та розповідає про неї.

Логопед направляє мовлення, коригує помилки, схвалює та мотивує.

III. Підсумок заняття (2–3 хв)

Повторення нових слів та звуків, закріплення лексики.

Похвала та мотивація дітей до подальшої роботи.

Коротка рефлексія: *«Що тобі сподобалося? Яку тварину ти намалював?»*

Особливості для дітей з порушеннями слуху:

Використання максимальної наочності: картки, малюнки, фігурки тварин.

Демонстрація артикуляції через дзеркало та жести.

Чітке проголошення слів і повільне повторення.

Тактильне відчуття предметів та використання нетрадиційних матеріалів для активізації уваги. Підтримка та підказки під час опису тварин реченнями.

ДОДАТОК Ж

Завдання №1 Використання альбому ілюстрацій з діалогами

Мета: формування вміння будувати прості та розширенні діалоги, закріпити вживання мовленнєвих структур – запитання та відповідь, збагачування словникового запасу на побутові, пізнавальні та соціальні теми, розвиток уваги, пам'яті, зв'язного мовлення, виховування культури мовленнєвого спілкування.

Матеріали: логопедичні альбоми з діалогами на різні теми (у побуті, магазин, дитячий садок, прогулянки), картки з репліками та питаннями, іграшкові мікрофони, дзеркала, магнітна дошка.

Хід заняття:**1. Привітання (2–3 хв)**

Логопед вітає дітей у ігровій формі, можна використати елементи жестів або плескання.

Коротке ознайомлення з темою заняття: *«Сьогодні ми будемо розмовляти з героями малюнків!»*

2. Підготовка до діалогу (3–5 хв)

Проведення артикуляційної або дихальної гімнастики для підготовки мовлення.

Проговорювання цільових звуків або нових слів, які зустрічатимуться у діалогах.

3. Робота з альбомом (10–15 хв)**Етап 1 – Ознайомлення з ілюстраціями**

Логопед показує ілюстрації, описує, що на них відбувається, ставить прості запитання: *«Хто це? Що вони роблять?»*

Діти відповідають реченнями, формуючи повні висловлювання.

Етап 2 – Читання діалогів

Логопед читає діалоги персонажів, виділяючи інтонацію та емоції.

Діти повторюють фрази, імітуючи інтонацію та голос персонажів.

Етап 3 – Рольова гра

Діти обирають персонажів і відтворюють діалоги.

Логопед коригує вимову, допомагає будувати речення граматично правильно, стимулює повні відповіді.

Використовуються підказки: картки зі словами, жести, наочні предмети.

4. Закріплення (5–7 хв)

Діти придумують власні короткі діалоги за подібними ситуаціями.

Логопед допомагає скласти повні речення, ставить додаткові запитання:

«Що герой скаже далі? Як він почувається?»

5. Підсумок (2–3 хв)

Обговорення, що сподобалося дітям; повторення нових слів та фраз; похвала за участь та правильне мовлення.

Особливості для дітей з порушеннями слуху:

Використання максимальної наочності (яскраві картинки, жести, міміка); повільна та чітка артикуляція логопеда; письмові підказки або картки зі словами для ключових фраз; підтримка та моделювання діалогу логопедом за потреби; поступове ускладнення завдань: від повторення готових фраз до створення власних діалогів.

Завдання № 2. Логопедичне заняття Складання оповідань за допомогою мнемотаблиць

Мета: активізація уваги та пам'яті, розвиток словникового запасу та граматичної правильності мовлення, формування навичок структурованого мовлення за допомогою мнемо таблиць, розвиток зв'язного мовлення та вміння складати оповідання, виховувати активність, посидючість на занятті.

Обладнання: мнемо таблиці з ключовими питаннями, картинки для ілюстрації оповідань, розмальовки або картинки для творчої частини заняття.

Хід заняття:

I. Основна частина

Привітання (2–3 хв)

Ігрове привітання: діти плескають у долоні, вітаються словами або жестами.

Коротке ознайомлення з темою заняття:

«Сьогодні ми будемо складати цікаві історії разом з картинками!»

Підготовка мовлення (3–5 хв)

Дихальна та артикуляційна гімнастика для підготовки голосу та артикуляції;

Повторення цільових звуків або ключових слів, які будуть зустрічатися в оповіданні.

II. Основна частина

Ознайомлення з мнемотаблицею (5–7 хв)

Логопед показує мнемотаблицю, пояснює послідовність картинок або подій;

Коротко обговорюються образи, дії, персонажі:

«Хто тут зображений? Що робить герой?»

Діти відповідають реченнями, формують опис подій.

Складання оповідань (10–15 хв)

Етап 1 – Колективне складання

Логопед пропонує скласти коротке оповідання за мнемотаблицею.

Діти по черзі описують події або героїв, логопед моделює правильну граматичну та лексичну форму.

Етап 2 – Індивідуальна робота

Діти самостійно складають оповідання за іншою мнемотаблицею або частиною таблиці;

Логопед допомагає за потреби: ставить уточнювальні запитання, підказує ключові слова, контролює правильну побудову речень.

Етап 3 – Розширене оповідання

Для більш сильних дітей можливе додавання описових деталей:

Де відбуваються події?

Що відчувають герої?

Що могло б статися далі?

Закріплення (5–7 хв)

Перегляд оповідань дітей, обговорення правильності побудови речень, логічної послідовності;

Моделювання альтернативних варіантів розвитку подій;

Заохочення дітей до повного формулювання відповідей і розгорнутого мовлення.

III. Заключна частина

«Повторення»

Повторення ключових слів, героїв, подій;

Похвала дітей за активність та правильне мовлення;

«Коротка рефлексія»: «Що нового ти сьогодні дізнався? Яке оповідання тобі сподобалося?»

Особливості для дітей з порушеннями слуху:

Використання максимальної наочності: картинки, мнемотаблиці, фігурки;

Повільна, чітка артикуляція логопеда;

Використання жестів та міміки для пояснення подій;

Поступове ускладнення завдань: від опису картинки до складання розгорнутого оповідання;

Підтримка та моделювання мовлення за потреби.

Завдання № 3. Заняття з елементами казкотерапії Ледача подушка

Мета: розвиток зв'язного мовлення та вміння слухати та переказувати, удосконалення вимови проблемних звуків, розширення словникового запасу та активізація емоційно – образного мислення; виховання працьовитості, відповідальності, позитивного ставлення до праці; створення умов для зниження тривожності у дітей та бажання використання мовлення.

Обладнання: ілюстрована подушка, картинки із зображенням предметів з казки, дзеркала, мнемо таблиця для переказу, заспокійлива музика для казко терапевтичної частини.

Хід заняття:**I. Вступна частина****Привітання (2–3 хв)**

Ігрове привітання для створення доброзичливої атмосфери: плескання у долоні, короткі фрази привітання, прості рухи;

II. Основна частина

Коротке ознайомлення з темою заняття:

«Сьогодні ми послухаємо казку про Ледачу подушку і навчимося розповідати її самі!»

Дихальна та артикуляційна підготовка

Дихальна гімнастика для розвитку мовленнєвого дихання;

Артикуляційна гімнастика перед дзеркалом для стимулювання чіткої вимови цільових звуків.

Читання та обговорення казки

Читання казки В. Сухомлинського з акцентом на інтонацію героїв;

Після прочитання логопед ставить запитання для розвитку мовлення та емоційного співпереживання:

«Хто головний герой? Що він робить?»

«Як ти думаєш, чому подушка ледача?»

«Що б ти зробив на місці героя?»

Артикуляційна гімнастика

Виконання вправ перед дзеркалом для покращення вимови та чіткості мовлення;

Виконання веселих ігрових вправ, пов'язаних із казкою (імітація дій героя, рухів, звуків)

Розвивальні мовленнєві ігри

Ігри на словотворення: складання слів із наданих коренів, закінчення речень, складання питань і відповідей;

Ігри на формування вміння відповідати на запитання повними реченнями.

Переказ казки за допомогою мнемотаблиці

Логопед демонструє мнемотаблицю із ключовими подіями казки;

Діти по черзі складають переказ казки реченнями;

Логопед допомагає уточнювати порядок подій, ставить запитання для розширення оповідання, вправляє правильну вимову.

III. Заключна частина**Закріплення та рефлексія**

Міні-рефлексія: показати мімікою, як дитина почувається після заняття;

Обговорення, що сподобалося найбільше;

Похвала кожної дитини за участь та старання.

Особливості для дітей з порушеннями слуху:

Використання наочності: мнемотаблиці, картки, ілюстрації;

Чітка артикуляція логопеда та демонстрація міміки;

Використання жестів для пояснення подій та емоцій;

Підтримка при складанні переказу: допомога словами або наочними картками.